

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 9 Issue 4, p. 63-99, November 2017

DOI: 10.9737/hist.2017.551

Osmanlı Taşrasına Telgraf Hattı Çekilmesinde Yaşanan Zorluklar Niksar-Erbaa-Tokat Telgraf Hattı Örneği

*The Troubles in the Installation of the Telegraph Line to the Ottoman Rural
A Case Study of Niksar-Erbaa-Tokat Telegraph Line*

Yrd. Doç. Dr. Murat HANİLÇE

(ORCID: 0000-0003-0587-9336)

Gaziosmanpaşa Üniversitesi - Tokat

Öz: Bu çalışmada Erbaa-Niksar-Tokat arasında bir telgraf hattı çekilmesi konusu ele alınmıştır. Çalışmanın amacı bu telgraf hattı örneğinden yola çıkılarak Osmanlı Devleti'nin ana hatları dışında kalan ikinci ve üçüncü derece yerlerin telgrafa olan isteğini, hattın gelmesi sürecinde yaşanan sıkıntıları ve zorlu prosedürü ortaya koymaktır. 1880'de Tokat liva statüsüne erişince kendisine yeni bağlanan ve hiç telgrafi bulunmayan Amasya livasının Erbaa kazası ve Ünye üzerinden Canik'e telgraf bağı olan Niksar kazalarının yeni liva merkezine bir hatla bağlanması zorunlu olmuş; 1880'den 1896'ya kadar süren uzun yazışmalar ve bürokratik girişimler sonunda Erbaa bir hatta kavuşmuştur. Çalışmanın başlıca kaynağı konuyla ilgili arşiv belgeleridir. Çalışmada yer yer Trabzon ve Sivas Vilayeti Salmelerine de başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erbaa, Niksar, Tokat, telgraf, ara hatlar.

Abstract: In this study, the issue of installation a telegraphic line between Erbaa-Niksar and Tokat is discussed. The aim of the study is to reveal the desire of the second and third degree places which are out of the main lines of the Ottoman State by moving from the example of this telegraph line and reveal the experienced difficulties and challenging procedure in the process of line arrival. In 1880, when Tokat reached the liva status, it has become obligatory for the new liva center to be connected with a line that Erbaa district of Amasya liva's, newly connected to Tokat and having no telegrams and Niksar district with telegraphic links to Canik via Ünye and from 1880 to 1896, Erbaa got to the line after a long correspondence and bureaucratic initiative. The main source of the work is archival documents related to the subject. In the study, it was occasionally applied to the annuals of the provinces of Trabzon and Sivas.

Keywords: Erbaa, Niksar, Tokat, Telegraph, Secondary Lines.

I.Giriş:

Yunanca *tele* (uzak) ve *graphein* (yazmak) sözcüklerinden türetilen telgraf sözcüğü 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır¹. ABC'sel mesajları bir uzaklığa ve uygun bir hızla ileten ilk telgraf sistemlerinden birisi 1794'te Paris ve Lille kentleri arasında kurulan her ara istasyonda dürbünle gözlenebilen devinimli kollar kullanan Chappe Telgrafı'dır. 1832'de ABD'li ressam Samuel Morse, ilk elektro-mıknatıslı telgrafını yaptı. Morse ve yardımcısı bu aleti daha sonra geliştirdi. Nokta ve çizgilerden oluşan bir kodlama sistemi geliştirdiler. Bu kodlama, daha sonra dünyanın genelinde kabul gören Mors Alfabesinin ilk adımıydı. ABD'de ilk telgraf hattı 1843'te Washington ile Baltimore Maryland arasına çekildi². Amerikan ve

¹ *Ana Britanica*, "Telgraf", C. 20, Ana Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 507.

² *Büyük Larousse*, "Telgraf", C. 22, Milliyet Yayını, İstanbul 1986, s. 11389.

İngiliz ortak girişimi olan Trans-Atlantik telgraf hattının 15 Ağustos 1858’de başarıyla tamamlanmasını kutlamak amacıyla İngiliz Kraliçesi Victoria’nın gönderdiği telgraf Amerika’ya 16 saatte ulaşmıştı ve bu o zamanın koşullarında devrim niteliğinde bir gelişme sayılmaktaydı³

Şu ana kadar Osmanlı Devleti’nde telgrafla ilgili müesseselerin kurulması ve telgraf hatlarının çekilmesine dair çok sayıda çalışma yapılmıştır⁴. Osmanlılar zamanında telgraf

³ Robert O. Woods, “Makine Tarihi: Dünyayı Küçülten Bir Telgraf Hattı-A Cable to Shrink the Earth”, çev. Yeliz Demir, *Mühendis ve Makina*, C. 52, S. 615, Nisan 2011, s. 41.

⁴ Kitaplar: Yurda Güven Bezaz, *Haberleşme ve Tarihçesi*, Türkiye Haber İş Sendikası Yayını, Ankara 2006; PTT Genel Müdürlüğü, *Geçmişten Günümüze Posta*, PTT Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2007; Asaf Tanrıktut, *Türkiye’de Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilatı ve Mevzuatı*, Efem Matbaacılık, Ankara 1984; Tanju Demir, *Türkiye’de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)*, PTT Yayınları, Ankara 2006; Şekip Keskin, *Türk Posta Tarihi*, Ulusal Matbaa, Ankara 1942; A. Baha Gökoğlu, *Batı ve Doğu’da Telgrafçılık Nasıl Doğdu?*, İstanbul 1935. Tezler: Nesimi Yazıcı, *Osmanlı Devleti’nde Posta Teşkilatı (Tanzimat Devri)*, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1981; Mustafa Kaçar, *Osmanlı Telgraf İşletmesi (1854-1871)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1984; Ayşegül Okan, *The Ottoman Postal and Telegraph Services in the Last Quarter of the Nineteenth Century*, (Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2003; Tanju Demir, *Türkiye’de Posta ve Telgraf ve Telefon Örgütünün Tarihsel Gelişimi 1840-1920*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi), İzmir 2001; Bahri Ata, *The Transfer of Telegraphy Technology to the Ottoman Empire in the XIXth Century*, (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996; Diren Çakılcı, *Rumeli Telgraf Hatları (1854-1876)*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2015; Esin Altun, *Doğu Anadolu Bölgesi’ne İlk Telgraf Hatlarının Çekilmesi*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2011; Seyfi Toptaş, *İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Osmanlı Posta ve Telgraf Teşkilatı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004; Esin Tokmak, *Prizren’deki 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Kamu Yapılarının İncelenmesi ve Prizren Eski Posta ve Telgraf Binası İçin Koruma Önerisi*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012. Makaleler: Roderic Davison, “The Advent of the Electric Telegraph in the Ottoman Empire”, *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923*, University of Texas Press, Texas 1990, s. 133-165. Türkçesi için bk. Roderic H. Davison, “Osmanlı İmparatorluğu’na Elektrikli Telgrafın Girişi” Çev: Durdu Mehmet Burak, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 14, Ankara 2003, s. 347-386; Özkan Keskin-Ali Sönmez, “Telgraf’ın Osmanlı İmparatorluğu’nda Yayılması: Çanakkale Telgraf Hattı Örneği”, *OTAM*, S. 25, Bahar 2009, s. 67-81; Uğur Akbulut, “Suriye’ye İlk Telgraf Hatlarının Çekilmesi”, *History Studies*, C. 2, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s. 1-11; Nesimi Yazıcı, “Telgrafçılık Tarihine Bir Bakış ve Osmanlı Telgrafçılığının Başlaması (Türkiye’de İlk Telgrafi Abdülmecit Çekti)”, *Yıllarboyu Tarih*, S. 7, Temmuz 1981, s. 23-26; Nesimi Yazıcı, “Osmanlı Telgraf Fabrikası”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 22, Şubat 1983, s. 69-81; Nesimi Yazıcı, “Osmanlı Telgrafında Dil Konusu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 26, 1983, s. 751-764; Nesimi Yazıcı, “Tanzimatta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı”, *OTAM*, S. 3, 1992, s. 333-375; Ahmet Yüksel, “Suçluluk ve Suçsuzluk Arasında Osmanlı Telgraf Memurları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 33, 2014, s. 373-389; Erkan Tural, “Osmanlı Posta Bürokrasisi 1908-1914”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 28, S. 46, 2009, s. 205-230; Diren Çakılcı, “Osmanlı-Avrupa Telgraf Hatlarında Sırbistan Emareti’nin Rolü”, *OTAM*, S. 34, Güz 2013, s. 59-81; Diren Çakılcı, “Kıbrıs’ta Osmanlı Telgraf İşletmesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 62, 2015/2, s. 65-90; Diren Çakılcı, “Osmanlı Devleti’nde Uluslararası Telgraf İşbirliği: Sicilyateyn/İtalya Örneği”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 13, S. 25-26, 2014, s. 51-81; Yakub Ahabab, “İletişimde Yeni Dönem: Üsküp’te Telgraf”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 13, S. 25-26, 2014, s. 83-97; Said Olgun, “Posta ve Telgraf Mektebi Talimatnamesi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 13, S. 25-26, 2014, s. 149-181. Bildiriler: Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, “Kırım Savaşında Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi”, *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856) Bildiriler*, İstanbul Üniversitesi Tarih Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 2007, s. 119-130; Diren Çakılcı, “Kıbrıs’a Telgrafın gelişi: Lazkiye-Agios Theodoros Denizaltı Telgraf Hattı”, *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Uluslararası Sempozyumu (9-11 Ekim 2015) Bildiriler*, Bağcılar Belediyesi Yayını, İstanbul 2016, s. 526-536; İbrahim Serbestoğlu-Abidin Temizer, “Amasya’da Telgraf Hatlarının Çekilmesi”, *Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (8-10 Kasım 2016 Girne) Bildiri Kitabı*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 83-90; Mehmet Mercan, “Giresun Telgraf İdaresi ve Telgrafhane Binası (1869-1904)”, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09 -11 Ekim 2008) Bildiriler*, C. 1, Ankara 2009, s. 354-366

konusunda bu kadar çok çalışma bulunmasına rağmen bu çalışmaların büyük çoğunluğunun ortak noktası meseleye bütüncül yaklaşımlarıdır. Yerel çalışmalarda dikkat çeken nokta daha çok önemli güzergâhların ve ana telgraf hattı üzerinde bulunan merkezlerin çalışılmasıdır. Bununla birlikte, şu ana kadar ana telgraf hatları dışında kalan tali diyebileceğimiz ikinci ve üçüncü derece hatların kurulması ve bu hatların oluşturulması konusunda yerel idarelerin ve ahalinin çabalarını konu alan bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma 1880'de Tokat'ın sancak olması üzerine buraya bağlanan Erbaa ve Niksar kazalarının mutasarrıflık merkezine bir telgraf hattıyla bağlanmasını konu edinmektedir. Çalışma 1887'den 1896'ya kadar yaklaşık dokuz sene boyunca Erbaa'nın bir telgraf hattına kavuşmak için ortaya koyduğu özveriye, Osmanlı topraklarında küçük bir merkezin bile telgraf gibi bir yeniliğe olan açlığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın başlıca kaynağı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen belgelerdir. Çalışmada zaman zaman dönemin vilayet salnamelerine de başvurulmuştur. Çalışmada sırasıyla Osmanlı Devleti'ne, Sivas'a ve Tokat'a telgraf hatlarının gelişi üzerinde durulmuş; daha sonra Niksar-Erbaa-Tokat arasındaki hattın açılması için yapılan girişimler etraflıca değerlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti'ne demiryolunun geldiği 1856'da dünyanın ilk demiryolu hattı olan İngiltere'nin Stockton-Darlington hattı 31; telgrafın geldiği 1855 senesinde İngiltere'nin Paddington-Drayton telgraf hattı henüz 18 yaşındaydı. Bu açıdan demiryoluyla karşılaştırıldığında telgraf Osmanlı topraklarına daha hızlı bir giriş yapmıştır. Bunun başlıca nedeni telgrafın sağladığı kolaylıklar ve maliyetinin az olmasıdır. Aslında, Osmanlı Devleti'nde ilk telgraf denemeleri telgraf hatlarının kurulmasının daha öncesinde gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti ilk olarak semafor telgrafi denemiştir. 1828-1829 Rus Savaşı'nın ilk aylarında denenen semafor telgraf pek kullanışlı değildi ve yalnız İstanbul Boğazı'nın iki yakasından haberleşmeye olanak sağlıyordu. Elektrikli telgraf Samuel Morse'un çalışan bir telgraf makinesi icat etmesinden dört sene sonra 1839'da İstanbul'da denemek istenmiştir. Morse'la birlikte çalışan bir Amerikalı olan Chamberlain İstanbul'a bu aracı getirmiştir. Ne var ki aracın çalıştırılması için bazı denemelerden daha geçmesi gerekmektedir. Chamberlain bu denemeleri yapabilmek için Viyana'ya hareket etmiştir. Chamberlain'in bindiği vapurun Tuna'da alabora olup kendisi boğulup yaşamını yitirince beklenen telgraf denemesi hayata geçememiştir. 1847'de Amerikalı jeolog Lawrence Smith Beylerbeyi Sarayı'nda Sultan Abdülmecid huzurunda başarılı bir deneme yapmıştır⁵.

II. Osmanlı Devleti'nde İlk Telgraf Hatlarının Kurulması ve Telgraf Örgütünün Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde ilk telgraf hattı Smith'in denemesinden 6-7 yıl sonra Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında Fransız ve İngilizler tarafından kurulmuştur. 1854'te hizmete giren, 340 mil

⁵ Davison, *agm*, s. 348-349. 1839'da Morse'un ortağı Chamberlain yeni icad edilen telgraf makinelerinden birisini İstanbul'a getirmiştir. O sıralarda Morse, telgrafi Paris'te denemekteydi. Chamberlain'in amacı önce Osmanlı devlet adamları, daha sonra Avusturyalılardan bu yeni makine için patent almaktı. İstanbul'da yapılan denemelerde rakamları bazen eksik yazması üzerine Chamberlain aleti Viyana'ya götürüp yeniden gözden geçirip daha sonra İstanbul'da denemeyi düşünmüştür. Tuna yoluyla Viyana yolculuğuna çıkan Chamberlain ve beraberindekilerin içerisinde bulunduğu gemi yolda batmış ve gemide bulunanlar yaşamını yitirmiş; böylece bu ilk girişim sonuçsuz kalmıştır. Bk. Cyrus Hamley, *Among the Turks*, New York 1876, s. 185. Türkiye'de bir maden okulu açmakla görevli olan Amerikalı Prof. Lawrence Smith 1847'de İstanbul ile yakın bir şehir arasında telgraf hattı kurmak amacıyla Amerika'dan bir telgraf makinesi takımı getirtirmiş, önceki denemeye nazaran oldukça gelişmiş bir makineyle gerçekleştirilen bu ikinci deneme Padişah Abdülmecid'in huzurunda Beylerbeyi Sarayı'nda gerçekleştirilmiştir. Hatta makine bizzat padişah tarafından kullanılmıştır. 9 Ağustos 1847'deki bu deneme ertesi gün devlet erkânı huzurunda yinelenmiştir. Prof. Smith'e padişah tarafından bir nişan sunulmuş ve kendisine İstanbul-Edirne arası bir telgraf hattı kurması için teklifte bulunulmuştur. Aleti çok beğenen Abdülmecid, aletin mucidi olan Morse'a Ocak 1848 tarihini taşıyan bir nişan da vermiştir. *age*, s. 194.

uzunluğa sahip bulunan ve o tarihte dünyadaki en uzun sualtı telgraf kablosu olan bu hat Kırım Yarımadasındaki Balıklava ile Bulgaristan sahilindeki Varna'yı birbirine bağlamıştır. Telgrafın ilk denenmesine göre 6-7 yıl geç tesis edilmeye başlanması devletin imkânlarının yetersizliğine bağlanabilir⁶. Bu hattı Fransızların açtığı Varna-Rusçuk ve İngilizlerin açtığı Varna-İstanbul kabloları takip etmiştir. Bu ilk hatlar askeri amaçlarla kurulduğu için halk tarafından kullanılmamıştır⁷. Tanzimat Fermanı'nın yayımlanmasının ardından halkın da yararlanabileceği bir posta teşkilatı kurma çalışmalarına ağırlık verilmiştir⁸.

Telgraf, ilk başlarda Osmanlı Devleti'ne her ne kadar askeri ihtiyaçların sonucu girmiş olsa da zamanla resmi ve özel haberleşmenin aracı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda telgrafın kullanıldığı alanlardan birisi İstanbul, Trabzon, Çanakkale, Selanik, Sakız, İzmir, Beyrut, Bağdat gibi şehirlerde bulunan rasathanelerden gelen gökyüzü gözlem raporlarının iletilmesiydi. Bu rasathanelerin gözlem raporları her gün İstanbul'daki merkeze iletilmekteydi. İstanbul'daki rasathane de bu gözlemlerin bir özetini hazırlayıp bir sonraki sabah Paris, Berlin, Viyana, Roma, Petersburg gibi Avrupa merkezlerinde bulunan rasathanelere iletirdi. Avrupa merkezleri de kendi raporlarını İstanbul'a telgrafla iletmekteydi. O dönemde ulaşım ve ticaretin çoğunlukla deniz yollarına bağlı olarak sağlandığı göz önüne alındığında merkezler arası gönderilen gözlemler ve hava raporlarının limanlara ulaştırılması oldukça önemliydi. Telgraf devletlerarası ilişkilere yeni bir boyut da kazandırmıştır. Telgraf sayesinde önceki iletişim araçlarına kıyasla oldukça kısa sürelerde gönderilebilen mesajlar ve raporlar diplomasinin eski yöntemlerinin yerini almaya başlamıştır. Bu yeni teknolojidен yararlanarak devletler kendi sınırları dışında olup bitenden daha erken haber almaya başlamışlardır. Bu durum diplomatları daha hızlı karar almaya sevk etmiştir. Bu etki ve yararlarına karşın Anadolu'da telgrafın yayılması umulduğu kadar hızlı olmamıştır. Stratejik olmayan yerlerde telgraf hatlarının inşası ya ihmal edilmiş ya da bu hatların kurulması için demiryolu bağlantısının kurulması beklenebilmiştir. Telgraf fiyatları uzun yıllar çok yüksek seviyelerde olduğundan halk bu teknolojidен ilk geldiğinde etkin şekilde yararlanamamıştır. Örneğin, 1880'de Kayseri'de telgraf hattı bulunmasına rağmen teknik personel yetersizliğinden piller ve tellere yeterince bakım yapılamadığından telgraf merkezi çok zor işleyebilmiştir⁹.

Osmanlı Telgraf İdaresi 1855 yılında kurulmuş; 1871'de Posta Nezareti'yle birleştirilmiştir. Türkiye'de telgraf hatlarının inşasında ve kullanımında yabancılara çok sınırlı ölçüde imtiyaz verilmiş; telgraf müessesesi kuruluşundan itibaren devletin kontrolü ve idaresinde kalmıştır. Devlet merkezi otoritesini güçlü tutmak ve taşradaki hâkimiyetini pekiştirmek maksadıyla telgraftan azami ölçüde yararlanmak istemiştir. Telgraf için gerekli bazı malzeme ve teknik eleman ihtiyacını ilk başlarda İngiltere ve Fransa gibi yabancı devletlerden karşılama yoluna gitmiştir. Bazı hatlar, sermayesi Osmanlı Devleti tarafından karşılanmak üzere, başta

⁶ *age*, s. 194. Ayrıca bk. Nesimi Yazıcı, "Telgrafçılık Tarihine Bir Bakış...", s. 25.; Davison, *agm*, s. 349. Kırım Savaşı sırasında Fransızlar ve İngilizler cephe ile karargâhları arasında telgraf hatları kurarken öncelikle kendi silahlı kuvvetlerinin ihtiyacını düşünmüşlerdir. Bu meyanda İngilizler Varna'dan Kırım'daki Balıklava'ya bir hat çekmek istemiş ve bunun için 600 km. uzunluğunda bir kablo denizaltından geçirilmiştir. 10 Nisan'da Bulgaristan'da denize indirilen kablo 18 Nisan'da Kırım'da karaya çıkarılmıştı Gököğlu, *age*, s. 47. 17 Aralık 1854'te Varna-Rusçuk hattı için müracaat eden Fransızlar 27 Aralık'ta Osmanlı Devleti'nden gereken izni almışlardır. Hattın bütün masrafları Fransızlar tarafından karşılanacaktı. Savaş bittiğinde söz konusu hat Osmanlı Devleti'ne ait olacaktı ve bu hat gelecekte şekillenecek Osmanlı telgraf şebekesine önemli bir katkı sağlayacaktı. Mustafa Kaçar, "Osmanlı Telgraf İşletmesi", *Çağımı Yakalayan Osmanlı*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA Yayını, İstanbul 1995, s. 48.

⁷ Gököğlu, *age*, s. 47.

⁸ Eskin, *age*, s. 16.

⁹ Demir, *age*, s. 55-56.

İngiltere olmak üzere yabancı devletlere yaptırılmıştır¹⁰. Başlangıçta bir komisyon tarafından yürütülen Osmanlı telgraf idaresi kısa süre sonra Telgraf Müdürlüğü şeklinde örgütlenmiştir. Posta Nezareti ile 21 Eylül 1871'de birleşinceye kadar idare, müdürlük seviyesinde çalışmalarını sürdürmüştür. Posta Nezareti ile birlikte Nafia Nezaretine bağlı olarak çalışmalarına devam eden Telgraf Müdürlüğü 1871'de Posta Nezareti ile birleştirilmiş ve bu yeni idari yapı, Dahiliye Nezaretine bağlı olmak üzere, Posta ve Telgraf Nezareti olarak adlandırılmıştır¹¹.

Telgrafhanelerin personel ihtiyacı ilk başlarda yapılan kontrat gereği yabancı memurların devletin belirlediği kişilere bu işi öğretmesi suretiyle karşılanmıştır. Ayrıca telgrafhanelerde usta-çırak ilişkisinde şakirdler bulundurulmuştur. Fünun-ı Telgrafiye Mektebinin 20 Ocak 1861'de açılmasıyla Osmanlı Devleti kendi telgrafçılarını yetiştirmeye başlamıştır. Bu mektebi 1872'de açılan Posta ve Telgraf Mektebi takip etmiştir¹². Osmanlı Devleti telgraf için gerekli makine ve teçhizatı uzun dönem dışarıdan ithal etmek zorunda kalmıştır. Bu bağımlılıktan kurtulmak amacıyla 1869'dan itibaren Osmanlı makine üretimine girişmiş ve zamanla bir Telgraf Fabrikası açmıştır¹³. İlk dönemde Osmanlı telgrafında haberleşme dili Fransızcaydı. Bunun başlıca nedeni ilk hatların malzemeleri kadar görevlilerinin de Fransa'dan getirilmesiydi. İlk Türkçe telgraf 3 Mayıs 1856'da çekilebilmiştir¹⁴. Osmanlı Devleti, telgraf örgütlenmesini ve bu alandaki sorunları adım adım çözerken 19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde halen telgrafi umutla bekleyen birçok merkez bulunuyordu ve bunlardan birisi de Erbaa'ydı.

III.Sivas Vilayetinin Telgraf Hizmetine Kavuşması

Sivas Vilayet merkezine telgrafın gelişinde İngilizlerin Londra-Hindistan arasında bir hat kurma çabalarının rolü büyüktür¹⁵. İngilizlerin bu projesinde Bağdat Hattı güzergâhı önemli bir yere sahipti. Bu güzergâh Üsküdar, İzmit, Ankara'dan geçip Sivas'a uğrayacak; oradan Diyarbakır, Musul, Bağdat, Basra ve oradan Fav'da Hint hatlarıyla birleşecek bir hattır. Hat içerisinde yer alan Sivas-Yozgat arasındaki 53 saatlik mesafe 17 Cemaziye'l-evvel 1276/13 Aralık 1859'da tamamlanmıştır. Böylece Sivas vilayet merkezi 1859'da Osmanlı telgraf hattına dahil olmuştur¹⁶. 1870-1872 arasında Sivas'ta Telgraf ve Posta örgütü şu şekilde örgütlenmişti. Sivas merkezde bir Telgraf Müfettişliği¹⁷ vardı. Bunun dışında Sivas, Amasya,

¹⁰ Kaçar, *agb*, s. 46.

¹¹ Yazıcı, "Tanzimatta Haberleşme...", s. 346.

¹² *agm*, s. 347.

¹³ Yazıcı, "Osmanlı Telgraf Fabrikası", s. 69-81.

¹⁴ Yazıcı, "Osmanlı Telgrafında Dil...", s. 751-759.

¹⁵ Kaçar, *agt*, s. 51. İngilizler Hindistan-Londra telgraf bağlantısı için iki yol seçmişlerdir. Bunlardan birisi Akdeniz'den İskenderiye-Süveyş-Kızıldeniz güzergâhını takip edecek olan hattır. İkincisi Osmanlı toprakları üzerinden Basra Körfezinde ve buradan Hindistan hatlarına birleşen güzergâhtır.

¹⁶ *agt*, s. 66.

¹⁷ Telgraf Müfettişleri Osmanlı taşra telgraf idaresinde merkez ile taşra arasındaki iletişimde önemli bir yere sahipti. Müfettişlerin görevleri "Hutût-ı telgrafiye müfettişlerinin suret-i hareket ve vezâ'if-i me'mûriyetlerine dâ'ir ta'lîmât-ı mahsûsası/Telgraf Hatları müfettişlerinin hareketleri ve görevlerine mahsus talimat" ile düzenlenmiştir. Talimatın birinci maddesinde müfettişin görevleri şu şekilde tanımlanmıştır: Müfettişlik memûriyeti belirli bir mesafede olan telgraf hatlarının korunmasıyla bu mesafe içerisinde bulunan telgrafhanelerde görevli bütün memurların görevlerini iyi şekilde yerine getirmesine dikkat ve gözetmeye münhasır olup müfettişler her sene ilkbahar ve sonbaharda iki defa memur oldukları mahallere gidecekler, yani kış mevsimi gelmeden önce direk ve tellerin bozulup fenalaşmış olanlarıyla kıştan sonra harap olanlarının gerekli tamîrâtını yerine getirme ve tellerin daima iyi halde olması için gereken tedbirlere teşebbüsle beraber başçavuş ve çavuşlara gerekli nasihatler ve tenbihler icrâsına girişecek ve bu iki sefer teftişleri yalnız hatların tamîr ve ıslâhlarına özgü olmayıp yukarıda belirtildiği üzere memuriyet dairesinde görevli bütün memûrların hal ve hareketlerini ve mekatibat ve hâsılât-ı vâkıa defter muhâsebelarını ve makinelerin hal intizâmını görüp inceleyerek inhâsı gerekli olan maddeleri ayrıntılı olarak idare tarafına bildirecek ve memuriyet dairesi dâhilinde olan hattın ortasında veya ortasına civar olan bir merkezde

Karahisar ve Tokat'ta telgraf ya da posta müdürleri ile bağlı personel bulunmaktaydı. Teşkilatta çalışanların¹⁸ sayısı 1872 senesinde 30'a ulaşmıştı (Bk. Ek-1). 1890'da personel sayısı 32 (Bk. Ek-2), 1903'te 74'e ulaşmıştı (Bk. Ek-3). 1872'de Sivas'tan telgraf gönderimi 20 kelime üzerinden değerlendiriliyordu. Vilayet içerisinde telgraf gönderimi 20 kelimesi 10 kuruştan hesaplanmıştı. Diğer vilayetlere gönderilecek telgraf ücretleri vilayetlerin Sivas'a uzaklığına göre değişmekteydi. Erzurum, Ankara, Trabzon, Halep, Kastamonu ve Konya gibi vilayete komşu ya da yakın vilayetlere telgraf gönderimi 20 kelimesi 15 kuruştan hesaplanmaktaydı. Aydın ve Edirne gibi uzak merkezlerde bu hesap 40 kuruşu bulmaktaydı. Bosna, İşkodra ve Yanya gibi Rumeli merkezlerinde bu rakam daha da yükseliyor ve 60 kuruşa erişiyordu (Bk. Ek-4)¹⁹. Sivas'ta posta dağıtımı tatar-sürücü ya da zabıta aracılığıyla

ikâmet edecek ve mu'âvinleri dahi bu işlerde istihdâm olunarak müfettişlerinin emri altında bulunacaklardır. Tamamı 13 madde olan 15 Safer 1290/14 Nisan 1873 tarihli bu talimat için bk. Düstur, Tertip I, C. 2, s. 368-373.

¹⁸ Osmanlı Devleti'nde telgraf ağlarının düzenli çalışması için ilk nizamname 27 Rebiü'l-evvel 1276/24 Ekim 1859 tarihlidir. 12 fasıl 79 maddeden oluşmaktadır. Dört maddeden oluşan birinci fasıl devletlerin resmi mektuplaşması hakkındadır. Buna göre, Osmanlı Devleti'ne ait telgrafhanelerde telgraf çekmede öncelik Osmanlı resmi kurumlarına aittir. İkinci fasıl (5-7. Maddeler) tüccarların haberleşmesi hakkındadır. Burada da öncelik birinci fasılda olduğu gibi resmi kurumlara bırakılmıştır. Üçüncü fasıl (8-10. Madde) halkın haberleşmesine dairdir. Dördüncü fasıl (11-16. Maddeler) telgraf mektuplarının kontrolü hakkındadır. Beşinci fasılda (17-21 maddeler) mektupların sırlarının ifşasının cezalandırılmasına ilişkin hükümleri içermektedir. Altıncı fasıl (22. Madde) telgrafhaneleri çalışma saatlerini düzenlemektedir. Buna göre Telgrâf odaları Nisan ayı başlangıcından Haziran ayı sonuna kadar sabah saat ondan gece saat dörde; Temmuz başlangıcından Eylül sonuna kadar sabah saat ondan gece saat beşe; Ekim başlangıcından Aralık sonuna kadar sabah saat birden akşam saat altıya ve Ocak başlangıcından Mart bitimine kadar sabah saat ikiden gece saat yediye kadar açık bulunacaktır. Cuma, Pazar, mübarek geceler, dini bayramlar veya Yortu günlerinde tatil olunmayıp ve sıradan günlerin usûlüne hâle gelmeyüb hergün işleyecek ve her bir odanın açık ve kapalı bulunacağı vaktin saatleri kapısına yazılacaktır. Yedinci fasıl (23-36. Maddeler) gelen bir telgrafın sahibine ulaştırılmasına ilişkindir. Sekizinci fasılda (37-48. Madde) telgrafhanede çalışan muhabere memurlarının görevleri açıklanmıştır. Gerek İstanbul ve gerek memleket genelinde bulunan bütün telgrâfhâneler memûrları telgrâf genel idaresinin emri altında ve ma'iyetinde ve taşra telgrâfhâneleri memûrları merkez müdürlerinin ve merkez müdürleri de telgrâf müfettişleriyle muavinlerinin emri altında olacaktır (37. Madde). Taşra telgrâfhâne müdürleri telgrâf alıp vermek fennini tahsil ve bulundukları mahallerde icraya mecbûr olacaklardır (38. Madde). Makinelerin telgrâf işinden başka bir şey için kullanılması yasaklanmış olduğundan bunların iyi şekilde korunmasına telgrâfhâne müdürleri özen gösterecektir (39. Madde). Muhâbere me'mûrları tarafından tahsis olunacak nöbete göre pil yani elektiriğin eczâlarını saklama ve koruma, kadeh ve fincânları bu hizmete tayin olunan adama vaktiyle temizletmeye dikkat edecektir (40. Madde). Muhâbere memûrları kullandıkları makinelerinin gayet temiz olmalarına dikkat ile her gün nöbete girdikleri vakitte postayı muayene edip gerektiği takdirde her bir kundağı yani makinenin vidalarını temizleyeceklerdir (41. Madde). Taşra telgrâfhâne müdürleri ve refâkatlarında bulunan muhâbere memûrları karşılıklı muhabere icrasını nöbetleri vaktinde daima postada hazır olup yalnız yemek vaktinde postadan ayrılacaklar ise de daima bir nefer nöbetle postayı bekleyecek ve gece nöbetlerini dahi icrâ eyleyeceklerdir (44. Madde). Telgrâf me'mûrlarının tamamı sınıf sınıf kendilerine özel elbiselerini dâimâ temiz hâlde olarak giyinmeye mecbûr olacaklardır (48. Madde). Dokuzuncu Fasıl (49-61. Maddeler) Telgrâfhâne Haberleşmesini Öğretmek İçin Telgrâfhâneye Alınacak Şakirdler Hakkında Olan Nizâm-nâmeden ibarettir. Onuncu Fasıl (62-71. Maddeler) Telgraf hattı muhâfazasına memûr sūvârî ve piyâde çavuşların üzerlerine yüklenen vazife ve memûriyetlerine dairdir. Çavuşların başlıca görevi hatların kontrol edilmesi ve hatta gerekli olan bakımın sağlanmasıdır. Nizamnameye göre, teller ve diğer şeylerin hızla tamiri husûsu bütün çavuşların görevi olduğundan her gün gün doğumunda hattı dolaşmaya çıkacaklar ve telleri kış mevsiminde lüzumu kadar gevşetecekler ve yaz mevsiminde gereceklerdir ve sözkonusu tellerin ve porselenlerin üzerinden örümcekleri ve diğer fenalıkları temizleyeceklerdir (65. Madde). On birinci fasıl çavuşların kabahatleri ortaya çıktığında icra olunacak cezalandırmayı içermektedir (72-75. Madde). On ikinci ve son fasıl (76-79. Maddeler) ise Telgrâfhânelerde mektup ulaştırma hizmetinde görevli görevlilerin memuriyet görevlerine dairdir. Bir *muvasıl-ı muharrerât* sâhibine teslim olunmak üzere kendisine verilen telgrâf yazışmasının sâhibini gereği gibi aradıktan sonra o adam bir mahalle gitmiş veya vefât etmiş derhâl telgrâfhâneye gelip memuruna bildirecektir (77. Madde). Telgrâfhânelere bir saatten fazla uzaklığı olan yerlere mektup sâhibini bulmak için *muvasıl-ı muharrerâtın* doğal olarak kayık ve beygir ücreti gibi masrafları ortaya çıkacağından bu masraflar da mektup sâhibi tarafından kendisine ödenecektir (78. Madde). Nizamname hakkında bk. Düstur, Tertip I, C. 2, s. 348-362.

¹⁹ 20 Kelimelik bir telgraftan İstanbul'a kadar alınacak ücret 1279/1862-1863 ve 1283/1866-67 senesinde Sivas'tan 82 kuruştur. 1289/1872 senesinde 35 kuruştur. Bk. Kaçar, *agt*, Ek-2, 3 ve 4.

gerçekleştiriliyordu. 1872’de Amasya, Tokat, Yıldızeli, Divriği, Karayün ve Kayalı’ya tatarlar giderken; Kangal, Aziziye, Gürün, Darende, Zara, Tozanlı, Karahisar-ı Şarki ve Tonus gibi yerlere zabıta posta taşımaktaydı. Postada bazı aktarmalar da olmaktaydı. Örneğin Zara, Tozanlı ve Karahisar-ı Şarki postası her Pazartesi zabıta ile Zara’ya ulaşıp oradan Tozanlı ve Karahisar’a aktarma yapılmaktaydı. Bunun gibi bir dağıtım merkezi de Deliktaş’tı (Bk. Ek-5).

III. Tokat ve Zile’ye Telgrafın Gelişi

Vilayet Nizamnamesi (1864)’nin 1867’de yeniden yayımlanmasıyla kurulan vilayetlerden birisi de Sivas’tır. Vilayet, ilk kurulduğunda üç sancak, 14 kaza ve 13 nahiyeden oluşan bir idari yapılanmayla şekillendirilmiştir. Vilayete bağlı sancaklar Merkez, Amasya ve Karahisar-ı Şarki’ydi²⁰. Vilayet Nizamnamesi (1871) vilayetin bu idari yapısında bazı değişiklikler içermiştir. Bu değişikliklerden birisi Amasya Sancağında Ladik ve Maden-i Sim (Gümüşhacıköy)’in, Karahisar-ı Şarki Sancağında Alucra’nın kaza statüsü elde etmeleridir²¹. İkincisi 12 Ocak 1880 tarihinde, Sivas sancağına bağlı Tokat kazasının Sivas vilayetine bağlı mutasarrıflık (sancak/liva) şeklinde yeniden örgütlenmesidir²². Bu değişiklikler, doğal olarak vilayetteki kaza ve nahije sayısını artırmıştır. 1884 yılında Sivas Vilayeti, Merkez, Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarki’yi içeren dört sancak ve bu sancaklar içerisinde yer alan 22 kaza, 233 nahije ve 3071 köy sayısına erişmiştir²³. 1890’lı yılların başında adı geçen sancaklar 26 kaza, 257 nahije ve 4761 köyü kapsamıştır²⁴. 20. yüzyılın başlarında bağlı sancaklar içerisinde yeni kazalar kurulmasıyla Sivas vilayetinin idari bölünmesi bir kez daha değişmiştir. 1903’te Sivas Sancağında Yenihan ve Kangal, 1908’de Tokat sancağında İskefsir kazaları teşkil edilmiştir. Bu değişikliklerle 1908 yılı itibarıyla vilayet, dört sancağıyla 23 kaza, 70 nahije ve 3160 köy sayısına erişmiştir (Bak. Tablo 1)²⁵. Sivas vilayetinin bu idari bölünmesi, küçük değişikliklerle 1920 yılına kadar sürmüştür. Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti’nin 31 Mayıs 1920’de çıkardığı bir kararla Amasya ve Tokat vilayet yapmıştır²⁶.

Tablo 1. Sivas Vilayetinin 1908 Yılı İdari Taksimatı

Sancak	Kaza	Nahije	Köy
Merkez (Sivas)	10	34	1278
Amasya	6	12	733
Karahisar-ı Şarki	4	6	461
Tokat	3	18	688
Toplam	23	70	3160

²⁰ Mehmet Mercan, “Sivas Vilayeti’nin Teşkili ve İdari Yapısı (1867-1920)”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri (21-25 Mayıs 2007)*, C. 1, Sivas 2007, s. 551.

²¹ *agb.*, s. 555.

²² Mehmet Mercan, “Tokat’ın Mutasarrıflık Oluşuna Dair Bir Belge”, *Tokat Kültür Araştırma Dergisi*, S. 17, Aralık 2002, s. 6-7; Ali Açık, “Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880-1907)” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 2, Temmuz 2004, s. 333. Tokat’ın sancak statüsüne çıkarılmasına ilişkin Sivas Vilayeti’nden 14 Aralık 1879’da Dahiliye Nezareti’ne gönderilen yazıda Tokat ve çevresine ilişkin birçok konunun altı çizilirken yeni kurulacak sancağın sınırlarına da işaret edilmiştir. Buna göre Canik Sancağı’na bağlı olan Niksar Kazası’nın Samsun’a 25 saat mesafesi olduğu halde Tokat’a 8 saat mesafede bulunduğu dikkat çekilerek, yakınlığından dolayı Tokat’a bağlanmasının güvenlik açısından uygun olacağı, bundan başka Amasya Sancağı’na bağlı olan Erbaa ve Zile kazalarının da Tokat’ın yakın çevresinde olması nedeniyle Tokat’a bağlanması dile getirilmektedir. Bk. Esat Aktaş, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2009, s. 27-29.

²³ Şemseddin Sami, *Kâmusü’l-Âlam*, C. 4, İstanbul 1311/1884, s. 2798; Mercan, *agb.*, 2007, s. 556.

²⁴ Vital Cuinet, *La Turquie D’Asie Géographique, Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de L’Asie-mineure*, C. 1, Paris 1892, s. 614.

²⁵ Mercan, *agb.*, s. 557.

²⁶ *agb.*, s. 558.

Tokat'ın Osmanlı telgraf ağına bağlanması yolunda ilk girişimler 1863 senesinde başlamıştır²⁷. Sivas Valisi tarafından sadaret makamına hitaben 18 numara ile res'en yazılan yazı bu konuyla ilgili eldeki ilk belgedir. Belgeden anlaşıldığına göre, bir vakitten beri Tokat'a telgrafhane açılması arzusuyla Tokatlı tüccarlar ve ahali tarafından yardım girişimlerine başlanmıştır. Valinin açıklamalarında telgraf Tokat'ın politikaya olan ilgisini korumak ve aynı zamanda verimli Tokat kalhanesinin işlerini kolaylaştırmak gibi faydalar sağlayacaktı. (11 Cemaziye'l-ahir sene [1]280/23 Kasım 1863)²⁸.

Yukarıda belirtilen yazının eklendiği 424 numaralı ve 2 Receb [1]280/13 Aralık 1863 tarihli bir diğer belgeyle, konu telgraf idaresine iletilmiş ve idarenin görüşü sorulmuştur. Telgraf idaresinin 6 Receb [1]280/17 Aralık 1863 tarihinde konuyla ilgili belirttiği görüş şu şekildedir: Tokat hattının Yozgat ve Sivas'tan geçen Bağdat koluna eklendiği takdirde Hindistan muhaberatı için mevcut olan iki tel üzerine iki tel daha eklenmesinin gerekeceği vurgulanmıştır. Eski direklerin bu kadar teli taşıyamayacağından ötürü bu hat için yeniden direk temini ve dikilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Hattın Amasya-Yozgat güzergahı yerine Tokat'tan geçirilmesi durumunda 4-5 saat mesafe farkı ortaya çıkacağı, bu açıdan gerekli direk masrafı ve amele yevmiyesini ahalinin karşılaması önerilmektedir. Bu durumun soruşturulması gerektiği vurgulanmaktadır. Eğer halk kabul etmezse bu miktarın mal sandığından karşılanacağına işaret edilmiştir²⁹.

Sivas Valiliğine 16 Receb 1280/27 Aralık 1863 tarihinde gönderilen cevabi tezkerede konunun telgraf idaresiyle görüşüldüğü belirtilmektedir. Konu Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'ye havale edilmiştir. Bu yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Meclis-i Vala konuya olumlu yaklaşmaktadır. Ne var ki meclis telgraf hattının direk temini, dikilmesi ve inşası gibi çeşitli masraflarının Tokat halkı tarafından karşılanıp karşılanamayacağının açık olmadığı ve bunun araştırılmasını istemiştir³⁰.

Sivas Vilayetine 20 Rebiü'l-ahir sene 1285/10 Ağustos 1868 tarihinde gönderilen yazıdan Tokat'a gidecek telgraf hattının direk ve amele masrafının ahaliye yüklendiği anlaşılmaktadır. Öte taraftan telgrafhane ve hat için gerekli alet, edevat masrafı olan 12186 Frank ile memur maaşına karşılık gelen aylık 4522 kuruş hazineden karşılanacaktı. Tellerin nakli ile direk dikilmesi için gerekli meblağ mal sandıklarından temin edilecekti. Nafia Nezareti Tokat-Sivas hattı konusunda yaptığı yazışmalarla keyfiyeti Maliye Nezaretine bildirmişti. Hazır olan söz konusu edevatın ulaştırılması ile memurların seçimi ve gönderilmesi konusunda Sivas Valiliğine gönderilen tezkereden anlaşıldığına göre Maliye Nezareti gerekli harcama için yetkili kılınmıştır. Yine aynı belgeden anlaşıldığına göre ahalden yalnız servet sahibi olanlar ile tüccarların telgrafhane masrafına katılması, diğerlerine bu konuda borç çıkarılmaması uyarısı yapılmıştır. Aynı yazı Maliye Nezaretine de yollanmış ve konunun vilayete bildirildiği bilgisi verilmiştir³¹. Böylece 1868 senesi itibarıyla Tokat-Sivas arası bir telgraf hattı kurulduğu

²⁷ Bu tarih Samsun-Yozgat arası bir hat kurulmasının planlandığı bir tarihi ve Tokatlılar Samsun telinin Bağdat telgraf hattına bağlanması için gereken hattın Tokat'tan geçirilmesini talep ediyor ve böylelikle şehre telgrafın gelişini hızlandırmak istiyorlardı. 1863 senesi müfettiş Ali Rıza Efendi'nin Samsun'a gelip Samsunluların da şehirlerine telgraf çekilmesini arzu ettikleri seneydi. 1864'te Samsun-Amasya teli çekildi. Ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Serbestoğlu- Temizer, *agb*, s. 85. Osmanlı telgraf hatlarının bütün ülkeye yayılma çabalarında Anadolu'da üç önemli güzergâh vardı. Bunlar kuzey, güney ve batı kollarıydı. Kuzey kol içerisinde Üsküdar-Bağdat hattının kuzeyinde kalan kuzey kolu Batı Karadeniz Bölgesinden başlayarak bütün Karadeniz ve Doğu Anadolu'yu içerisine almaktaydı. Kol içerisinde Yozgat-Samsun Hattı önemli bir yere sahipti. Direkleri ahali tarafından temin edilmek üzere 8 Muharrem 1280/24 Haziran 1863 tarihinde inşasına başlanmıştır. Bk. Kaçar, *agt*, s. 92.

²⁸ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Meclis-i Vâlâ (BOA. MVL.), 663/58, 23 Kasım 1863 (1280.C.11).

²⁹ BOA. MVL, 663/58, 13 Aralık 1863 (1280.B.6).

³⁰ BOA. MVL, 663/58, 27 Aralık 1863 (1280.B.16).

³¹ BOA, A.MKT.MHM. (Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme Evrakı),416/25, 10 Ağustos 1868 (1285.R.20).

görülmektedir. Ancak bu hat Samsun-Amasya hattıyla birleştirilmemiş; doğrudan Tokat-Sivas arasında çekilmiştir.

Tokat çevresine telgraf hattı çekilen ilk kazalardan birisi o tarihlerde Amasya Sancağı sınırları içerisinde yer alan ve daha sonra Tokat'a bağlanacak Zile'dir.³². Zile kazası ahalisi 1869'da kazalarına Amasya üzerinden bir hat çekilmesi için bir dikeğe yazmışlardır³³. Yine Zile kazasına telgraf hattından bir şube gerekli olduğuna dair Amasya Mutasarrıflığına yazılan 15 Ramazan 1287/9 Aralık 1870 tarihli yazıda hattın direk vs. masraflarının meccanen karşılanacağı bilgisini ve Avrupa'dan gelecek tel ve edevat ile istihdam olunacak memur maaşının miktarını içeren bir pusula bulunmaktaydı³⁴. Bu yazıya göre, hat için Avrupa'dan getirilecek tel ve diğer aletler 8335 Frank, memur maaşları aylık 2166 kuruş tutarında olacaktır.

Sivas Vilayeti sınırları içerisinde telgraf hatlarının çoğalmasında uğraşanların başında İsmail Hakkı Paşa (valiliği 1880-82) ile Halil Rifat Paşa (valiliği (1882-85) gibi valilerin rolü oldukça önemlidir. Bilhassa İsmail Hakkı Paşa, valiliği esnasında vilayet içerisinde haberleşmeyi daha etkin ve kolay bir duruma getirmek gayesiyle telgraf hizmetlerinin yaygınlık kazanmasına dönük çalışmalarına öncülük etmiştir. Onun valiliği sırasında 1880 yılında hizmete sokulan hatlardan birisi Tokat-Zile arasındaki teldir. Ayrıca aynı tarihlerde Erbaa, Suşehri, Divriği, Ladik, Gürün, Köprü, Maden-i Sim ve Osmancık hatlarının kurulması için girişimlere hız verilmiş; bununla birlikte hükümetten araç-gereç temini konusunda beklenen yardım sağlanamamış ve bu nedenle bu hatların kurulması ileri tarihlere ertelenmek zorunda kalmıştır. Söz konusu dönemde Kaymakam Halil Rahmi Bey'in gayreti ve halkın maddi yardımlarıyla yalnız Darende'de dört odalı bir telgrafhane hizmete başlayabilmiştir³⁵.

IV. Niksar'a Telgrafın Gelişi

Niksar, günümüzde idari yönden Tokat'a bağlı bir ilçedir. Karadeniz Bölgesi sınırları içerisinde Orta Karadeniz bölümünün iç kesiminde yer almaktadır. Tokat şehrine 54 km. uzaktadır. İlçe, kuzey-batısında Erbaa, güney-batısında Tokat Merkez, güneyinde Almus, doğusunda Başçiftlik, güney-doğu ve kuzey-doğudan Reşadiye ve kuzeyinde Akkuş (Ordu) ilçeleri ile komşudur. Niksar, 1865-1880 yılları arasında Trabzon Vilayeti içerisinde yer alan Canik Sancağına bağlı kazalardan birisiydi³⁶. 1880'de Sivas Vilayetine bağlı Tokat Sancağının

³²Zile doğusu Turhal, batısı Çekerek (Yozgat), kuzeyi Amasya ili, güneyi Artova (Tokat) ve Kadışehri (Yozgat) ilçeleri ile çevrili Tokat'a bağlı bir ilçedir. 17. yüzyılda Sivas'a bağlı bir sancak halinde bulunan Zile daha sonra kaza konumuna gerilemiştir. 1860 yılında Sivas'a bağlı Zile kazasının Amasya'ya bağlanması için halkın rızası olup olmadığı sorulmuş; 1862'de Sivas'a bağlı kalmasında yarar görülmüştür Bekir Altındal, *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolculuk*, İstanbul 2011, s. 97. 16 Mart 1865'te Turhal, ve Taşabad kazalarıyla Amasya sancağına ilhak ettirilmiştir. Bk. BOA, MVL. 708/74, 16 Mart 1865 (1281.L.18). 1880'de ise sancaklık statüsü kazanan Tokat'a bağlanan Zile kazası günümüze kadar bu özelliğini korumuştur. Bk. Açikel, *agm*, s. 333-334. 1882'de Zile kazası İsa-ı Sagir, Bazlanbac, Acısu, Hacıköy, Kösterelik, Söğütözü, Üçköy, Dikmesöğüt, Kadışehri nahiyelerinden oluşmaktaydı. 1881'de Zile Kazasında 44052 Müslim, 1796 Ermeni ve 138 Kıpti olmak üzere 45986 nüfus vardı. Nüfusun % 95, 79'u Müslim'di. Bk. Aktaş, *agt*, s. 82 ve 93.

³³ Altındal, *age*, s. 279.

³⁴ BOA.İ.DH. (İrade Dahiliye) 43425/624, 9 Aralık 1870 (1287.15.N)

³⁵ Kemalettin Kuzucu, "Osmanlı Modernleşme Sürecinde İki Sivas Valisinin Raporlarının Karşılaştırılması ve Vilayetin Kentsel Dönüşümüne Etkileri", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri (21-25 Mayıs 2007)*, C. 1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Sivas 2007, s. 344.

³⁶ 1864 senesi Haziran ayına kadar Canik Sancağına bağlı bir kaza olan Ünye'nin bu tarihten sonra sancak haline getirilmesiyle birlikte Erbaa, Karakuş, Bolaman ve Fatsa kazalarıyla birlikte bu sancağı teşkil eden kazalardan birisi de Niksar olmuştur. Söz konusu sancak eyalet merkezi Trabzon yerine Canik Sancağına bağlıydı. Bu sancağın oluşturulmasında hizmetlerin daha hızlı götürülmesi yanında güvenlik sorunlarının daha etkin çözülmesinin payı da önemliydi. Zira bu yeni idari yapılanma sonrasında Ünye-Niksar ve Erbaa arasında toplanan asker kaçakları ve eşkiya ile daha etkin bir mücadele planlanmaktaydı. Hatta bu amaçla Ünye-Niksar arasında bir karayolu açılması

kurulmasıyla Zile ve Erbaa kazalarıyla birlikte bu sancağa bağlanmıştır³⁷.1894'te Eskidir, Kuyucak, Avara, Kapıağzı, Olukalanı, Ladik, Meğdün, Başçiftlik ve Arguslu nahiyelerinde toplam 83köye sahipti³⁸.

Canik Mutasarrıflığı, Sadaret makamı ile Telgraf Nezareti arasında Niksar telgraf evinin Ünye hattına bağlanmasına ilişkin yazışmalar 1873'ten itibaren Niksar'a telgraf getirme çabalarının başladığını göstermektedir³⁹. Canik Mutasarrıflığından 9 Zilkade [12]89/8 Ocak 1873 tarihinde Sadarete yollanan yazı Niksar telgraf evinin bağlanması ve buna ilişkin masraflarla ilgilidir. Mutasarrıflıktan yollanan yazıdan anlaşılacağına göre, Canik Sancağının diğer kazalarında olduğu gibi halkının yoğun isteği ve girişimleriyle Ünye kazasından geçen telgraf hattına bağlanmak üzere Niksar kazasında bir telgrafhanenin kurulması daha önceden kararlaştırılmıştı. Yazı daha önce yapılan yazışma üzerine kaza sakinleri tarafından yeni bir telgrafhane inşa edildiğini, daha sonra alınan cevap mazbatasında söz konusu hat için gereken direklerin iftihar edilecek bir hizmet olarak ahali tarafından kesildiği, söz konusu hat güzergâhına nakledildiği ve hazır hale getirildiğini bildirmekteydi. Kazada bir telgrafhane inşası devletin iyi işlerinden sayılmakta; Sadaret makamından telgrafhanede istihdam edilmek üzere gerekli memur, tel ve edevatın tayini ve gönderilmesi talep edilmekteydi⁴⁰. 3 Rebiü'l-Evvel sene [1]290/1 Mayıs 1873 tarihinde sadarete gönderilen ikinci yazı Niksar kazasında ahali tarafından yeni inşa ettirilen telgrafhane için gerekli memur, tel ve diğer edevatın yollanmasına izin verilmesiyle ilgilidir. Bu durum 127 numaralı ve 10 Zilkade sene [12]89/9 Ocak 1873 tarihli yazıya istinaden kaleme alınmıştı. Yazıda telgrafhane hattının sınırlarına naklettirilen ve hazırlanan sütunların kaybolacağı ya da zarar göreceğinin mahalline mazbatayla duyurulduğu belirtilmekteydi. Bu nedenle memur, tel ve edevatın gönderilmesi talebi yinelenmekteydi⁴¹.

19-20 Rebiü'l-evvel [1]290/17-18 Mayıs 1873 tarihli yazı⁴² istenen alet edevat ve memurların ulaştırılması hakkında mahallinden gelen yazıya cevap olarak Telgraf Nezaretinin hazırlayıp Sadarete sunduğu tezkereyle ilgilidir. Tezkere eşya masrafının 13724 Frank ve memurların maaşının aylık 1800 kuruş olacağını göstermekteydi. Bu yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Niksar telgraf hattının masrafları o sene bütçesinden karşılanacak durumdaydı. Yazının altındaki ifadelerden bu harcamanın yapılabileceği ve bu konuda inisiyatifin Telgraf Nezaretine bırakıldığı anlaşılmaktadır.

gündeme gelmiştir. 1 Ağustos 1864'te yapımına başlanan Ünye-Niksar karayolunda ilk araba 23 Eylül 1864'te Niksar'dan Ünye'ye ulaşmıştır. Bu yol günümüzde Orta Karadeniz bölümünün iç kesimlerinde yaşayan insanların sahile mal taşınması açısından önemli bir katkıydı. Şöyle ki o tarihlerde Tokat-Samsun arası karayoluyla 40 saat iken Niksar-Ünye arası yalnız 25 saat sürmekteydi. Bu yönleriyle yol Erbaa ve Niksarlıların Ünye limanı ile bağ kurmasına büyük fayda sağlamaktaydı. Bk. İbrahim Serbestoğlu, *Bir Taşra Şehrinde Tanzimat ve Modernleşme Canik Sancağı 1863-1865*, Mengüceli Yayınları, Malatya 2015, s. 53-55.

³⁷ Ali Açıknel-Mehmet Mercan, "Niksar Kazasının İdari Durumu ve Nüfus Yapısının Dini ve Etnik Açısından Analizi (1880-1916)", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, 2002, s. 237. Canik Sancağı'na bağlı Ünye kazasının Fatsa, Bolaman (Çamaş ile birlikte) ve Karakuş'la birlikte dört nahiyesi arasında 1869'da Niksar da sıralanmaktaydı. Nahiye müdürü Ahmed Efendi'ydi. Bk. *TVS* (Trabzon Vilayet Salnamesi), 1286/1869, s. 46. Bu tarihe gelindiğinde Karadeniz boyunca Trabzon, Samsun, Lazistan, Rize, Arhavi, Giresun, Ünye, Bafra, Tirebolu, Bucak ve Çarşamba'da telgraf merkezleri kurulmuş durumdaydı. Bk. *TVS*, 1286/1869, s. 61. Ünye kazasına 16, Samsun livasına 34 ve Trabzon vilayet merkezine 82 saat uzaklıkta olan Niksar'ın, 1870-72 senelerinde nüfusu 8191 erkek olarak kaydedilmişti. Bu tarihlerde müstakil kaza olarak anılan Niksar'ın merkezinde 22 mahalle vardı. Köy sayısı 56'ydı. Bk. *TVS*, 1287/1870, s. 86, 92-93.

³⁸ Açıknel-Mercan, *agm*, s. 239.

³⁹ BOA, İ. DH. (İrade Dahiliye), 668.

⁴⁰ BOA, İ. DH. 668/46529, 8 Ocak 1873 (1289.ZA.9).

⁴¹ BOA, İ. DH., 668/46529, 1 Mayıs 1873 (1290.RA.3).

⁴² BOA, İ. DH., 668/46529, 17-18 Mayıs 1873 (1290.RA.19-20).

14 Rebiü'l-ahir [1]290/11 Haziran 1873 tarihli yazı⁴³, Niksar hattının durumu ile ilgili Sadaretin sorusu üzerine Vekâlet tarafından yazılan bir yazıdır. Yeni bir telgrafhane binası ile hat için gerekli direklerin hazır olduğu gibi bilgileri içermektedir. 1552 adet ve 20 Zilkade [12]89/18 Ocak 1873, 35 adet ve 20 Rebiü'l-evvel [12]90/18 Mayıs 1873 tarihleri ile vekâlete gelen iki fermanla ilgili bu yazıdan anlaşıldığı kadarıyla masraflar ve maaşların mevcut sene bütçesinden düzenlenmesi ve ödenmesi mümkündür. Ancak adı geçen bütçenin içerdiği masraflar ve maaşları ortaya koyan, hazineye verilmesi gereken, defter sureti henüz ulaşmamıştı. Söz konusu hattın inşasına izin verildiği anda ve anılan defter suretinin ulaşması halinde lazım olan eşya Avrupa'ya sipariş olunacaktı: Buna ek olarak telgrafhanede istihdam edilecek memurların seçilerek yola çıkarılması hakkında Vekâlete yetki verilmişti. Burada vekâletten kast edilen Telgraf Nezareti olmalıdır. 1873'te izni çıkan Niksar Telgraf hattının kısa sürede tamamlandığı anlaşılmaktadır (Bk. Harita 1). Bununla beraber Niksar Telgraf merkezinin görevlileri hakkında 1879 tarihine kadar bir bilgiye rastlanmamıştır. Telgrafhanede tek kadro telgraf memurluğu olup bu görevde 1879'da İsmail Efendi bulunmaktaydı⁴⁴. İsmail Efendi 1882 senesine kadar bu görevde kalmıştır (Bk. Ek-6).

Niksar-Ünye arasında bir de koruma istasyonu olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Belgeler, Ünye'den Niksar'a bağlı olan telgraf hattı üzerindeki *tahaffuzhaneye* bağlanan telgraf merkezinde geçici görevli maaşlı memurların maaşlarının geçici bütçeden düzenlenmesini öngörmektedir⁴⁵. Ayrıca, bazen Ünye-Niksar arasında telde kırılmalar meydana gelmektedir. Bu da iki merkez arasındaki iletişimi zora sokmakta ve zaman zaman aksamalara yol açmaktadır. Örneğin, Posta ve Telgraf Nezareti Meclisi adet 3168 yazı Ünye ve Niksar arası tel kırıklığıyla ilgilidir. Sivas Telgraf ve Posta Baş Müdürlüğünden gelen 10 Haziran [1]312/22 Haziran 1896 tarihli ve 54 numaralı telgraf-namede Niksar'la Ünye arasında telde kırıklık meydana geldiği ve kırıklığın üç günden beri düzeltilemediği belirtilmiştir. Kırıklığın bu şekilde devamının 24 saat mesafesi olan hatta büyük sorun yarattığının altı çizilmiştir. Hat boyunca iki çavuş görevli olsa da bunların hatta birbiriyle karşılaşmalarına değin 2-3 gün gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle hatta ek olarak iki çavuşun tayiniyle beraber haberleşmenin kolaylaşması ve sağlanması için Niksar ve Tokat arasına bağlanacak hattın direklerinin dikilmesine o havalide bulunan Müşir Şakir Paşa'nın emriyle başlanılacağı sebebiyle gerekli telgraf eşyasının ulaştırılması gereği beyan olunmuş ve talep edilen eşya anbar mevcudundan gönderilmiş olup ancak maaşları 250'şer kuruş olmak üzere iki geçici çavuşun tayin ve görevlendirilmesi konusunda mahalline yetki verilmişse de 500 kuruş maaşa karşılık olmadığı muhasebeden yazılan 5563 numara ve 11 Temmuz [1]312/23 Temmuz 1896 tarihli der-kenarda belirtilmiş olduğundan şu halde çavuşların işe başlama tarihlerinden geçerli olmak üzere söz konusu meblağın geçici bütçeye eklenmesi konusuna izin verilmesi lüzumu bir muhalif oya karşı çoğunluk oyu ile kararlaştırılmıştı (29 Safer 1314/9 Ağustos 1896)⁴⁶. Sadrazamın imzasının bulunduğu konuyla ilgili yazı Niksar ile Ünye arasındaki telgraf hattında görevli iki çavuşun yeterli olmaması nedeniyle hat için ilaveten ve geçici olarak iki çavuşun aylık 250'şer kuruş maaşının göreve başlamalarından itibaren geçici bütçeye eklenerek düzeltilmesi konusunun Telgraf ve Posta nezaretine havalesi hakkında Şura-yı Devlet Dahiliye Dairesinin mazbatasının arz ve takdim olduğunu dile getirmektedir (19 Cemaziye'l-evvel [1]314/26 Ekim 1896. Der-kenar da Serkatip Tahsin imzasını taşıyan Sadaret tezkeresi gereğince gereğinin yapılması istenmektedir (27 Cemaziye'l-evvel sene

⁴³ BOA, İ. DH., 668/46529, 11 Haziran 1873(1290.R.14).

⁴⁴ TVS 1296/1879, s. 104-105.

⁴⁵ BOA, BEO. (Babıali Evrak Odası) 88/6580, 14 Ekim 1892 (1310.RA.22).

⁴⁶ BOA, ŞD. 1120/6, 7 Ekim 1896 (1314.R.29). Bu belgenin içerisinde Telgraf Nezaretinin mazbatasına ek olarak Dahiliye ve Telgraf Nezaretlerine ait konuyla ilgili tezkerelerde bulunmaktadır. Bu tezkerelerde aynı görüş bir kez daha tekrarlanmaktadır.

[1]314/3 Kasım 1896)⁴⁷. Söz konusu tarih Erbaa-Tokat hattının kurulduğu tarih olması açısından önemlidir.

1885 senesinde Niksar Telgrafhanesi meydana gelen selden zarar görmüştür. Niksar telgraf merkezinin korunması hakkında harcanmasına gerek duyulan meblağın düzenlenmesi isteğini içeren tezkere Posta ve Telgraf Nezareti Muhasebe Kalemi Adet 86 ile Dahiliye Nezaretine yazılmıştır. 1885 senesi Rumi Mayıs'ın beşinci günü Niksar kasabasında büyük bir yağmur yağmış, kasabanın ortasından geçen nehrin taşmasıyla meydana gelen sel Telgraf ve Posta Merkezini istilâ etmiş ve bu olaydan yola çıkılarak merkezin bu gibi afetten korunması için taş duvar ile etrafının düzenlenmesi, harap olan yerlerinin tamiri gerektiğinden ve Kaza İdare Meclisinden verilen keşif mazbatası ek olarak gönderilmiş, gerekenin yapılması Kastamonu ve Trabzon Baş Müdüriyetinden gelen 80 numara ve 29 Haziran [1]301/11 Temmuz 1885 tarihli yazıda iletilmiş ve yazı havale edilerek mazbatada istenen duvar ve tamirin keşfi sonucunda 3250 kuruş harcanmasıyla gerçekleştirilebileceği tahmin edilmiş, bütçede karşılığı olmadığı gerekçesiyle söz konusu meblağ 1301 senesi tamirat bütçesine eklenerek harcanması için yetki istenmiştir (14 Zilkade [1]302/25 Ağustos 1885⁴⁸).

Niksar Telgrafhane binası 1901'de Hükümet Binasına yakın bir yere taşınmıştır. Sadaret Mektubi kaleminden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Şaban [1]319/4 Aralık 1901 tarihli yazı Niksar telgrafhanesinin hükümet binasına yakın bir mevkiye yeniden inşası hakkındadır. Belgeden anlaşıldığına göre konu çözülmek üzere Dahiliye Nezareti'ne sevk edilmiştir⁴⁹. Umûr-ı Dahiliye Nazırı imzasını taşıyan 25 Cemaziye'l-ahir [1]319/8 Ekim 1901 tarihli ve Mektubi kalemi 3249 sayılı ve sadrazamlığa gönderilen yazıda aktarıldığına göre Niksar Telgrafhanesi Hükümet Dairesi'nin uzağındaydı. Eşraftan Mahir ve Vehbi Efendilerin başışladığı 5000 kuruş kıymetindeki arsa üzerine 5900 kuruş harcanarak yeniden bir telgrafhane inşa edilmişti. Bu nedenle eski telgrafhanenin 6000 kuruşla açık artırmaya çıkarılması ve talibine satılması Sivas Telgraf ve Posta Baş Müdürlüğüne işaret edilmişti. Adı geçen telgrafhanenin bu suretle satılması ve böylece elde edilecek gelirden başka masraf talep edilmemesi ve tapusu devlet namına düzenlenmesi yoluyla yeni bir telgrafhane inşası uygun görülmüş ve konunun Şura-yı Devlet tarafından görüşülmesinin Sadrazam tarafından kabul gördüğü dile getirilmiştir⁵⁰. Belgeden anlaşıldığına göre Posta ve Telgraf Nezareti ilgili konuda 29 Ağustos [1]317/11 Eylül 1901 tarihli ve 347 numaralı tezkerede yetki istemekteydi. Bu yazışmalar bu yetki isteğine bir cevap niteliğindedir.

V.Niksar-Erbaa-Tokat Arası Telgraf Hattı Kurulması Çabaları

1874 yılına gelindiğinde Niksar-Ünye, Tokat-Sivas ve Amasya-Zile hatları kurulmuş durumdaydı (Bk. Harita 1). Bununla birlikte 1880'de Tokat'a bağlanacak olan Niksar ve Erbaa'nın burayla doğrudan bir telgraf bağlantısı yoktu.

⁴⁷ BOA, BEO, 863/64655, 7 Kasım 1896 (1314.C.1).

⁴⁸ BOA, ŞD. 2469/13, 5 Nisan 1886 (1303.R.1).

⁴⁹ BOA, BEO. 1757/131732, 6 Aralık 1901(1319.Ş.24).

⁵⁰ BOA, ŞD. 2713, 7 Ekim 1902 (1320.B.4).

Harita 1. Carte Telegraphique de L'empire Ottoman 1874

(Kaynak: midafternoon.com, 23.08.2017, 22:43)

Erbaa, Tokat ili sınırları içerisinde Yeşilirmak havzası üzerinde kurulu bir ilçedir. Kuzeyden Ordu ve Samsun illeri, batıdan Amasya ili ve Tokat Turhal ilçesi, güneyinden Tokat Merkez ve doğusundan Tokat Niksar ilçeleriyle çevrilidir⁵¹. Uzun zaman Erek olarak bilinen bölgeye, Tanzimat döneminde Nevahi-i Erbaa adı verilmiştir. Bu adın verilmesinde Erek, Karayaka, Sonisa ve Taşabat adı verilen dört nahiyenin bir merkezde birleştirilmesi etkili olmuştur. Daha sonra Nevahi kelimesi terk edilerek bölge sadece Erbaa olarak anılmıştır. 1840 tarihinde yapılan servet sayımlarına ait defterlerde bölge, “Kaza-i Erbaa” olarak zikredilmiştir. Erbaa'nın kaza merkezi Erek olarak kayda geçmiştir⁵². 1848'de Sivas'a bağlı Erek, Taşabad, Sonisa ve Karayaka kazaları Kaza-i Erbaa adıyla bir müdür bünyesinde birleştirilmiş ve müdürlük görevine Tokatlı Ali Ağa diye biri getirilmiştir⁵³. 1872'de Amasya'ya bağlı olan Erbaa 1880'de Tokat'a bağlanmıştır⁵⁴. Erbaa Kazasında 1890 senesinde Erek, Karaağaç, Sepetli, Sonisa, Alathiyan, Zığdı, Dereli nahiyelerinde 155 köy bulunmaktaydı⁵⁵. 1892'de kaza nüfusu 40900 olup 30450'si Müslüman'dı. Kazada farklı mezheplerden ve çoğunluğu Gregoryen olmak üzere 7837 Ermeni ve ayrıca 2613 Rum nüfus vardı⁵⁶.

V.I.Niksar-Erbaa-Tokat Hattı İçin İlk Girişimler

İlk olarak 1880'de tasarlanan Niksar-Erbaa-Tokat telgraf kablosu 1887 senesinde Tokat Mutasarrıflığının girişimleriyle yeniden ve daha etkili bir biçimde gündeme taşınmıştır. Tokat Mutasarrıflığından 239 numarayla Sivas Vilayetine gönderilen 13 Zilkade [1]304/4 Ağustos 1887 tarihli yazı, Erbaa'da telgraf hattı bulunmaması ve Niksar'ın sancak merkezi Tokat'la doğrudan bir hatta sahip olmamasına ilişkindir. Mutasarrıflığın yazısında ilk olarak hükümet işlemleri, ticaretin kolaylaştırılması ve çoğalmasına kendi başına araç olan telgraf hattının her

⁵¹ Yavuz Özyürek, *16146 Numaralı Temettüat Defterine Göre Erbaa Kazası'na Bağlı Karayaka Nahiyesi'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankırı 2012, s. 21.

⁵² Emine Mehveş Erçin, *19. Yüzyılda Erbaa Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005, s. 4-5.

⁵³ İsmail Kıvrım, *Taşova-Erbaa Yerleşme-Nüfus Ekonomisi (15-16. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayını, İstanbul 2014, s. 36.

⁵⁴ Mahmut Hazım Şahin, *Türkiye'de Yeri Değiştirilen Şehirlere Bir Örnek: Erbaa/Tokat*, (Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 2012, s. 27.

⁵⁵ Esat Aktaş, *agt*, s. 84.

⁵⁶ Esat Aktaş, *agt*, s. 92.

yerde var olmasının önemi üzerinde durulmuştur. Bu önemine rağmen o ana kadar Erbaa kazasının merkezi olan Erek kasabasına bir telgraf hattı bağlanmaması konusu dile getirilmiştir. Ayrıca Niksar kasabası ile Tokat arasında doğrudan bir hat olmamasından dolayı Niksar'dan mutasarrıflık merkezine çekilen telgraf-namelerin çok sayıda ve uzak merkezlere uğramasından ötürü epey gün sonra Tokat'a ulaştığına işaret edilmiştir. Yazıda, iki kazanın bu durumlarından dolayı mutasarrıflık sınırlarında telgraftan gereği gibi yararlanılmadığı, birçok hükümet işleminin ve ticâri faaliyetin ertelenmek ya da gecikmek zorunda kaldığının altı çizilmiştir. Mutasarrıflık söz konusu merkezler ile Tokat arasında kurulacak telgraf bağlantısının yararlı bir iş olacağını da ifade etmiştir. Mutasarrıflığın belirttiğine göre yakın zamanda bu hat için müfettiş gelmiştir. Hat müfettişi ile konu görüşülmüştür. Görüşmelere göre hat Tokat-Çilkoru⁵⁷-Erbaa-Niksar güzergâhında çekilecekti (Bk. Harita 2). Tokat'tan Çilkoru sınırına kadar altı saat mesafe için 480, Çilkoru'dan Erbaa'ya ve Erbaa'dan Niksar'a kadar mesafe için 560'ar direk gerekecekti. Tokat-Çilkoru arasındaki direklerin temini ve dikilmesi için gerekli masraf Tokat'a, Çilkoru'dan Erbaa'ya kadar direk masrafı Erbaa'ya ait olacaktı. Erbaa aynı zamanda üç odalı bir telgrafhane inşasını da üstlenecekti. Erbaa-Niksar arasında dikilecek direklerin masrafını Niksar karşılayacaktı. Tel, porselen ve makine gibi araç-gereçlerin temini Telgraf Nezaretine ait olacaktı. Direk bedeliyle masraflardan Niksar hesabına 3000; Erbaa'ya telgrafhane masrafiyla birlikte 6000 ve Tokat'a 2500 kuruş düşmekteydi. Bunların yardım yoluyla karşılanması taahhüt altına aldırılarak gerekli olan mazbatasının ulaştırılmasının Erbaa ve Niksar kaymakamlıklarına yazılı olarak bildirilmesine karar verilerek keyfiyet o şekilde mahallerine bildirilmişti. Cevap olarak gelen mazbatalarda daha önce adı geçen kazalara birer telgraf hattının bağlanması çok gerekli olduğunun belirtilmesiyle beraber isabet eden masrafların yardım yoluyla karşılanacağı taahhüt edilmiş ve Erbaa'ya bu şekilde bir telgrafhane inşasına da girişilmiş olduğu bildirilmişti. Tokat'tan Çilkoru'ya kadar ortaya çıkacak direk temini ve dikme masrafı Tokat ahalisi tarafından taahhüt edildiğinden şu müsait günlerde inşaat emrinin verilmesi; tel, porselen ve makine gibi edevâtın gönderilmesi, bir memurun da tayini konularının çözülmesi hususunda durumun Bâbîali'ye iletilmesi belirtilmekteydi⁵⁸.

Sivas Vilayet İdare Meclisine 518 numarayla gelen, oradan Posta ve Telgraf Baş Müdürlüğüne ve Valinin bilgisine sunulan 26 Temmuz [1]303/7 Ağustos 1887 tarihli ferman Osmanlı hükümet organları tarafından Tokat İdare Meclisinin mazbatasının değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Ferman Osmanlı merkez yönetiminin söz konusu hatta çok soğuk bakmadığını ancak hemen yapılmasını da mümkün görmediğini göstermektedir. Belge ayrıca, Tokat'tan Erbaa'ya uğratılarak Niksar'a bir telgraf hattı çekildiği takdirde sahil hatlarıyla büyük/ana hat arasında buradan da bir irtibat noktası kazanılarak iyi bir hizmet gerçekleştirileceğine olan inancı içermektedir. Ne var ki daha önce Telgraf ve Posta Nezaretine yapılan yazılı başvuruya cevaben adı geçen hattın bağlanmasının epeyce harcama gerektirmesi, o sene için devletin şiddetli tasarruf önlemlerine başvurması nedeniyle hattın şimdilik vazgeçilmesi önerilmektedir (29 Temmuz [1]303/10 Ağustos 1887)⁵⁹.

Bu erteleme kararı Sivas Vilayetindeki resmi organları yıldırılmamış gözükmektedir. Zira söz konusu hattın kurulması için Kasım 1887 tarihinde Vilayet İstanbul'la yeniden yazışmalara ağırlık vermiştir. Sivas Vilayeti İdare Meclisinin Dahiliye Nezaretine yolladığı 22 Teşrin-i Evvel [1]303/3 Kasım 1887 tarihli mazbatada Erbaa ve Niksar kazalarının aynı yönde olduğu ve Niksar kazasında telgraf merkezi varsa da teli, sahilde bulunan Ünye kazasından bağlanmış olduğu için o tarihlere bağlı bulunduğu Tokat Sancağı Mutasarrıflığıyla haberleşmesinin

⁵⁷ Günümüzdeki adı Gökdere olup Tokat Merkez ilçesine bağlı bir köydür.

⁵⁸ BOA, ŞD. 2530/2, 23 Şubat 1888 (1305.C.10).

⁵⁹ BOA, ŞD. 2530/2, 23 Şubat 1888 (1305.C.10).

Ünye, Samsun ve daha birçok merkezi dolaşarak cereyan etmekte olduğu bir kez daha hatırlatılmıştır. Erbaa kazası önemli bir ticaret mevki olduğu halde orada henüz bir telgraf merkezi açılmadığından dolayı Tokat'tan Erbaa'ya ve Erbaa'dan Niksar'a kadar bir tel bağlandığı takdirde hem livayla Niksar ve Erbaa arasında doğrudan doğruya haberleşmenin mümkün olacağı hem de Der-saâdet haberleşmesi için alternatif bir kanal açılacağı vurgulanmıştır. Direk masrafını bir kez daha yazan mazbata bu telin bağlanmasıyla Erbaa'da işlerin kolaylaşacağı ve çok sayıda iyiliklere vesile olacağı konusunda incelemelerde bulunan müfettişin olurlarını hatırlatmakta ve telgraf hattı konusundaki isteği tekrarlamaktadır⁶⁰.

Erbaa ve Niksar'ın Tokat'la bağlanması için merkezle yazışmalar sürerken aynı tarihlerde hat için fizibilite çalışmalarının başlatıldığı görülmektedir. Dâhiliye Nezaretinden gelen 197 numara ve 1 Kanun-ı Evvel 1303/13 Aralık 1887 tarihli tezkere ekinde Fen Kaleminden düzenlenen keşif pusulası bu durumu kanıtlamaktadır. Pusuladan anlaşıldığı kadarıyla bu hat için tel, izolator ve diğer araç-gereç bedeli 11139 Frank 40 santim⁶¹, bu eşyanın mahalline sevki için nakliye masrafı 2152 kuruş⁶² ve hattın tamiri, basılı evrakı ve diğer giderler için 593 Frank⁶³ ile 6000 kuruşa⁶⁴ ulaşacağı; memurlar, çavuş ve hademe maaşlarıyla kırtasiye masrafları olarak aylık 2080 kuruşun⁶⁵ tahsisi gerekeceği anlaşılmaktadır. Belge ekinde yer alan harita (Bk. Harita 2) ise gerekli malzemelerin ve hattın güzereğini içermektedir (23 Kanun-i Evvel [1]303/4 Ocak 1888)⁶⁶

⁶⁰ BOA, ŞD. 2530/2, 23 Şubat 1888 (1305.C.10).

⁶¹ Posta ve Telgraf Nezareti Muhasebe Kaleminden 330 adetle çıkan yazıda Erbaa-Niksar-Tokat arasında bağlanacak telgraf hattının birleştirilmesi ve açılması için gerekli eşyanın keşif pusulası yer almaktadır (21 Kanun-ı Evvel sene [1]303/2 Ocak 1888)⁶¹. Bu pusulaya göre hat için temin edilecek eşya içerisinde çeşitli kalınlıkta ve uzunlukta teller, izolator, Mors makinası, pil, nişadır tuzu, çavuş takımı, bant kağıdı ve kalay gibi makine ve teçhizat yer almaktaydı. Bunların 11139 Frank 40 santim tutarındaydı. Bu ücrete % 0,5 sigorta ücreti ve % 8 gümrük vergisi de dahildi.

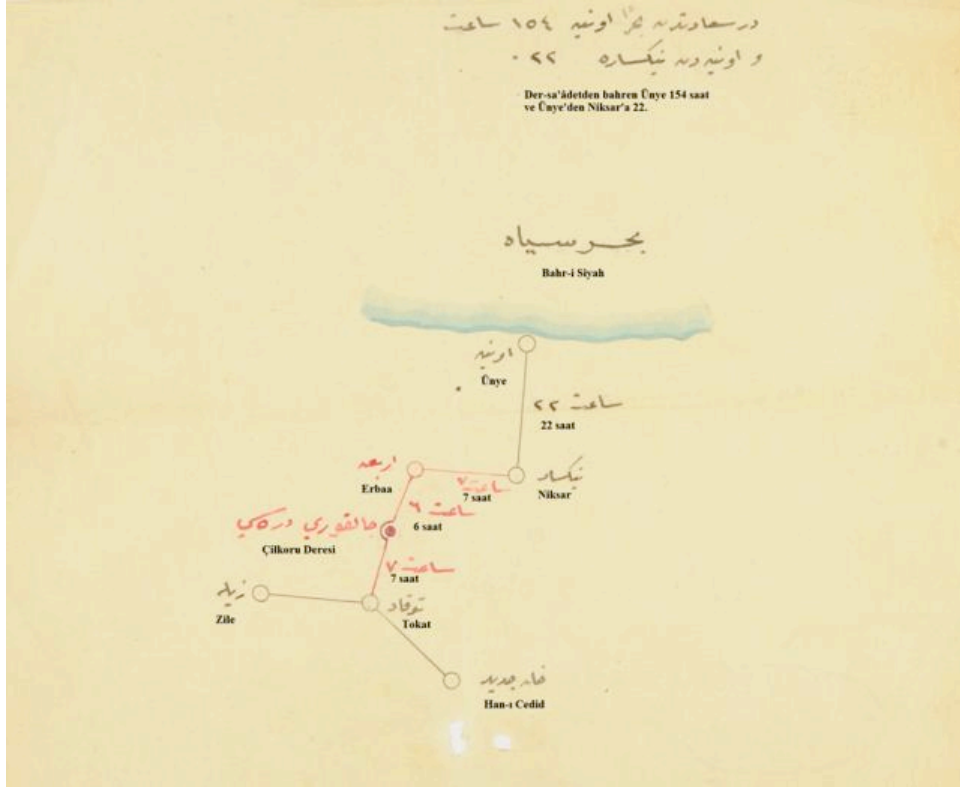
⁶² Pusulada yer alan bilgilere göre eşyanın temin edilmesi dışında nakliyesi de önemli bir yekun tutmaktaydı. Adı geçen eşya 4000 kg. miktarındaydı ve İstanbul'a 154 saat uzaklıktaki Ünye'ye deniz yoluyla taşınması 616 kuruş; oradan da 22 saat mesafedeki Niksar'a taşınması 1056 kuruş, bütün hat boyuna kara yoluyla taşınması 480 kuruş tutmaktaydı. Bütün nakliye masrafı olarak 2152 kuruş masraf öngörülmekteydi.

⁶³ 593 Frank her sene yenilenmesi ve Avrupa'dan çekilmesi gereken eşya için ayrılan miktardır.

⁶⁴ 6000 kuruş her sene hattın tamiri için harcanması düşünülen 5600 kuruş ile senelik matbu evrak giderine ayrılan 400 kuruşun toplamıydı.

⁶⁵ İnşaat masrafları ve direkler ahaliye yüklenmiştir. Bunun dışındaki çeşitli küçük masraflar içerisinde bir müdür, dört çavuş, bir kavass gibi görevlilerin maaşları ile kırtasiye ve diğer masrafların aylık 2080 kuruş tutacağı tahmin edilmiştir. Ayda müdür aylığı 600 kuruş, her biri 300 kuruş olmak üzere 4 çavuşun aylığı toplam 1200 kuruş, bir kavassın aylığıysa 200 kuruş olarak hesaplanmıştır. Kırtasiye ve diğer küçük masrafların 80 kuruş olacağı düşünülmüştü.

⁶⁶ BOA, ŞD. 2530/2, 23 Şubat 1888 (1305.C.10).

Harita 2. Niksar-Erbaa-Tokat Hattı İçin Eşya Naklinin Yapılacağı Güzergah

1887 senesindeki ilk girişimlerin İstanbul'da pek de olumlu karşılık bulmadığı görülmektedir. Umur-ı Dahiliye Nazırı imzası taşıyan Bâbâli Dahiliye Dairesi Mektûbî Kaleminden çıkan 197 adet ve 28 Rebiü'l Evvel Sene [1]305/1 Kânun-ı Evvel Sene [1]303 /14 Aralık 1887 tarihli tezkere Telgraf ve Posta Nezaretine yazılmıştır. Bu yazıda Tokat merkezinden Erbaa'ya ve Erbaa'dan Niksar'a kadar bir telgraf hattı bağlanması işi için büyük harcama gerektiğinden dolayı şimdilik bundan vazgeçildiği bilgisi verilmiştir⁶⁷. Bu yazıya cevaben Telgraf ve Posta Nazırı imzasını taşıyan tezkere 26 Rebiü'l-ahir [1]305/11 Ocak 1888 tarihli. Tezkerede söz konusu hat için karşılanması gerekli masraf için ilgili sene bütçesinde karşılık olmadığı, bütçede tasarruf sağlanması beklenirken ek yük getirmenin yanlış olacağı, bu çeşit hatların inşasına elde edilecek gelirlerin yetmeyeceği, bu nedenle hattın inşasının tehir edilmesinin zaruri olduğu dile getirilmiştir. Bu tezkere ve ekleri Nezaretin görüşünün karara bağlanması için Şura-yı Devlete de havale edilmiştir (7 Kanun-i Sanî sene [1]303/19 Ocak 1888)⁶⁸.

Dahiliye Nezareti ve bu nezarete bağlı Telgraf ve Posta Nezaretinin olumsuz görüşlerine karşı Tokat-Erbaa ve Niksar arasında telgraf bağlantısının kurulmasına yönelik girişimler 1888 yılında da devam etmiştir. Tokat Mutasarrıflığından Sivas Vilayetine gönderilen 568 numaralı yazıda, Erbaa kazasının büyüklüğü, nüfusunun çokluğu, arazisinin verimi gibi nedenleri öne sürüp telgraf hattının açılması konusunda ısrar edilmiştir. Geliri giderini karşılamasa bile bu açığın tüccar tarafından üstlenileceği belirtilmiştir. Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Erbaalı tüccar

⁶⁷ BOA, ŞD. 2530/2, 23 Şubat 1888 (1305.C.10).

⁶⁸ BOA, ŞD. 2530/2, 23 Şubat 1888 (1305.C.10).

ellerinde bulunan 10000 kuruşluk istikraz-ı dahili/iç borç kuponlarını bu iş için ayırmıştır (17 Cemaziye'l-evvel [1]306/19 Ocak 1889)⁶⁹.

Mutasarrıflığın bu yazısı 21 Ocak 1889'da Vilayet İdare Meclisine, oradan 30 Ocak 1889'da konuyla ilgili mütalaaları alınmak üzere Sivas Telgraf ve Posta Müfettişliğine havale edilmiştir. Son olarak 8 Şubat 1889'da konunun İstanbul'a sorulması uygun bulunmuştur. Vilayet İdare Meclisi konuyla ilgili düzenlenen mazbatanın Dâhiliye Nezaretine takdimi ve telgraf aracılığıyla Posta ve Telgraf Nezareti'ne gönderilmesi kararını almıştır⁷⁰.

Bu karar doğrultusunda Sivas Vilayeti İdare Meclisi 26 Şevval [1]306/25 Haziran 1889 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda Tokat'tan Erbaa'ya ve Erbaa'dan Niksar'a bir telgraf hattı bağlanması talebini dile getirmiştir. Mazbata 1887-1888'deki yazışmaların bir özetini verdikten sonra Erbaa'ya bir hat çekilmesini zorunlu kılan ve kazayı belirli konularda öne çıkaran faktörleri sıralamıştır. Bu meyanda Nezareti etkilemek maksadıyla mazbatada (Erbaa) kazasının nüfusunun çokluğu, arazisinin bol ve verimli olması ve her çeşit mahsulün yetiştirilmesi, mahsulün büyük bir kısmının dışarıya gönderilmesi, bu açıdan Erbaa'nın Samsun, Amasya, Tokat ve diğer başka mahallerle alakadar olması, mahsulün fiyatının belirlenmesi, nakliyesi ve benzer hususlarda aracısız haberleşmeye mecbur olunması, reji idaresinin de çok sayıda yazışma ve haberleşmesinin olmasının önemine dikkat çekilmiştir. Aynı yazıda Erbaa telgrafhanesinin geliri giderinden fazla olmasa bile oluşacak açığın şimdiden tüccarlar tarafından taahhüt edildiği, telin nakli ve diğer işlerde harcanmak üzere ellerinde bulunan 10000 kuruşluk istikraz-ı dahili kuponlarını bu iş için vermeye hazır oldukları belirtilmekteydi. Erbaa'nın bazı özellikleri, özellikle köy sayısı abartılmak suretiyle bu yönden de Nezaret etki altında bırakılmaya çalışılmaktaydı. Erbaa kazasının 400 köy ve verimli araziye içinde bulundurmasından dolayı ticaret açısından önemli bir yer teşkil ettiği, buna rağmen hızlı bir haberleşme aracı olan telgraf hattına sahip olmadığı için hiçbir yere, bilhassa gerekli mahallere zamanında haber gönderemediğinden emsallerine kıyasla büyük ölçüde menfaat kaybına uğradığı, bununla birlikte çeşitli eserler, zahire satışında liva ve civarıyla haberleşmede zorluk çektiğinin altı çizilmekteydi. Tokat'tan Erbaa'ya hat çekilmesi konusunda Nezaretten ısrarla olumlu bir cevap umulmaktaydı (26 Şevval [1]306/25 Haziran 1889)⁷¹. Bununla birlikte Bâbîali Dahiliye Dairesi Mektubi Kaleminin 16 Adet ile Telgraf ve Posta Nezaretine yazdığı yazıda daha önceden yapılan yazışmalara gönderme yapmakta ve konuyu geçiştirmektedir (29 Teşrin-i Evvel [1]305 /10 Kasım 1889)⁷². Niksar-Erbaa-Tokat hattının ekonomik gerekçelerle askıda bırakılması 1889'da Erbaalılarını yalnız kazalarından Erbaa'ya bir hat çekme talebine yöneltmiş gözükmektedir.

V.II.Yalnız Erbaa Hattı İçin Girişimler

Şura-yı Devlete gönderilen belgeler içerisinde yer alan pusula zaman içerisinde Niksar-Erbaa-Tokat hattının maliyet nedeniyle sürekli ertelenmesi nedeniyle daha önce hazırlanan pusuladan farklı ve yalnız Erbaa-Tokat arasını içeren bir hat düşüncesinin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu yeni pusulada telgrafhane binası inşası için konulan 10000 kuruş dışarıda tutulduğunda, 4693 Frank 60 santim, 8458 kuruş masraf çıkarıldığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında yalnız Erbaa-Tokat hattının gündeme gelmesiyle masrafın diğer hatta göre yarıdan daha fazla azaldığı anlaşılmaktadır. Posta ve Telgraf Nezareti Mühendis ve Muhasebe Kaleminde hazırlanan keşif defterinde yer alan söz konusu ikinci pusulada Tokat'a 65 km. uzaklıkta bulunan Erbaa kasabasına kadar uzatılacak telgraf hattı için gerekli eşyaların ve diğer

⁶⁹ BOA, ŞD. 1790/27, 11 Mart 1895 (1312.N.14).

⁷⁰ BOA, ŞD. 1790/27, 11 Mart 1895 (1312.N.14).

⁷¹ BOA, ŞD. 1790/27, 11 Mart 1895 (1312.N.14).

⁷² BOA, ŞD. 1790/27, 11 Mart 1895 (1312.N.14).

giderlerin dökümü yapılmıştır (22 Temmuz [1]305/3 Ağustos 1889)⁷³. Posta ve Telgraf Nezareti Meclisi 592 adetli tezkerede Mühendis kaleminin hazırladığı pusulanın görüşüldüğü anlaşılmaktadır. Tezkerede masrafların dökümü yapıldıktan sonra her ne kadar bir defaya özgü harcamaların ahali tarafından karşılanırsa bile daimi masrafların bütçeye ek yük getireceği, bu nedenle söz konusu merkezin açılması hususunda Nezaretin bu konuya dikkat etmesi gerektiği konusunda uyarı yapılmıştır (27 Muharrem [1]307/23 Eylül 1889)⁷⁴. Bu durum Erbaa'nın yalnız başına bir telgraf talebinin de İstanbul'da bütçe yetersizliği nedeniyle geri çevrildiğini ve ertelendiğini kanıtlamaktadır.

Erbaa-Tokat hattı için hazırlanan ikinci pusulada masrafların iki ana kalemden toplandığı görülmektedir. Bunlardan ilki hat için bir defalık yapılacak harcamalardır. Bir kerelik harcamaların ilk dilimini telgrafhane ve hat için gerekli olan ve dışarıdan ithal edilecek malzemeler oluşturmaktadır. Bunların toplamı temin ücreti ve gümrük resmi de dahil olmak üzere 4401 Frank 60 santim tutarındadır.

Bir Kerelik Masraflar 1-Telgrafhane ve Hat İçin Gerekli Malzemeler

Cinsi	Toplam Miktar	Birim ücreti	Frank	Santim
4 mm.lik demir tel	6500 kg.	0,28 Frank	1820	0
2 mm.lik demir tel	30 kg.	0,40 Frank	12	0
Lehim	30 kg.	2,50 Fran	70	0
Nişadır tuzu	8 kg.	1,20 Frank	9	60
Band kağıdı	20 kg.	1 Frank	20	0
Küçük Model Osmanlı izolatörü	975 adet	1,10 Frank	1072	50
Mükemmel Mors Makinesi	2 adet	380 Frank	760	0
Laklanşe pil takımı	40 adet	3 Frank	120	0
Çavuş takımı	2 adet	65 Frank	130	0
Hamız	3 şişe	70 Frank	21	0
İnce lastikli tel	30 mt.	0,25 Frank	7	50
Kalın lastikli tel	15 mt.	0,6	9	0
% 0,5 temin ücreti			20	0
% 8 gümrük resmi			325	0
Toplam			4401	60

Bir kerelik masraflar içerisinde ikinci dilimi söz konusu malzemenin nakli ve telgraf merkezi için yapılacak harcamalar oluşturmaktadır. Buradaki rakamın 12118 kuruş gibi yüksek bir maliyete sahip olması büyük olasılıkla tüccarın üstlendiği telgrafhane inşası masrafının da rakama dahil edilmesiyle ilgilidir. Bu pusulada dikkat çeken bir durum da önceki pusulada eşya nakli için Ünye limanı seçilirken bu defa eşyaların Samsun limanından nakledilecek olmasıdır.

⁷³ BOA, ŞD. 1790/27, 11 Mart 1895 (1312.N.14).

⁷⁴ BOA, ŞD. 1790/27, 11 Mart 1895 (1312.N.14).

**Bir Kerelik Masraflar 2-
Telgrafhane ve hat için gerekli Eşyanın Nakli ve Telgraf Merkezi İçin Yapılacak
Harcamalar**

İş	Kuruş	Para
8100 kg. eşyanın İstanbul'dan Samsun İskelesi'ne kadar deniz yoluyla nakliyesi	1118	0
Telgraf merkezi inşâsı	10000	0
Mefruşat masrafı	1000	0
Toplam	12118	0

Pusulânın ortaya koyduğu masrafların daimi ve senelik masraflarında da iki kaleme rastlamak mümkündür. İlk kalem çeşitli giderler başlığını taşımaktadır. Bu giderler içerisinde senelik yenilenmesi gerekli malzeme, hattın yıllık tamirâtı, küçük masraflar ve basılı evrak gideri toplamda 292 Frank ve 5040 kuruş olarak tahmin edilmiştir.

Daimi ve Senelik Masraflar 1-Çeşitli Giderler

Masrafın çeşidi	Frank	Kuruş
Senelik yenilenmesi gerekli olan ve Avrupa'dan ithal edilecek eşya pahası	292	0
Hattın senelik tamirâtı		3640
Merkezin senelik küçük masrafları		1000
Merkezin senelik basılı evrakı		400
Toplam	292	5040

Daimi ve senelik masrafların ikinci kalemi telgrafhanede görevlendirilecek personelin maaşını içermektedir. Buna göre telgrafhanede bir memur, iki çavuş ve bir muvassıl olmak üzere toplamda dört personel istihdam edilecekti ve bunların aylık maaş toplamı 1300 kuruş tutmaktaydı. Bu rakam bir seneye vurulduğunda 15600 kuruşa ulaşıyordu. 5040 kuruşluk birinci kalem ve 15600 kuruşluk ikinci kalemin toplamı 20640 kuruşu aşıyor ve merkezi bu hattan vazgeçiren başlıca neden de bu oluyordu.

Daimi ve Senelik Masraflar 2-Maaşlar

Telgrafhanede istihdam edilecek görevliler	Adet	Maaş	Aylık toplam maaş
Memur	1	500	500
Çavuş	2	300	600
Muvassıl	1	200	200
Toplam	4		1300
Senede ödenecek toplam maaş			15600

Hükümetin Erbaalıların telgraf talebinde 1890 senesinde halkın üstlendiği meblağı garanti altına alma çabası da gözden kaçmamaktadır. Mutasarrıfa yazılan 24 Receb [1]307/16 Mart 1890 tarihli başka bir tezkerede Tokat'tan Erbaa'ya ve Erbaa'dan Niksar'a kadar telgraf hattı bağlanması hakkında önceden meydana gelen yazışmaya cevaben gelen 18 Kanun-ı Evvel [1]305/30 Aralık 1889 tarih ve 441 numaralı emirnamede bu durum açıkça görülmektedir. Emirnamede hat için gerekli nakdin bütçe içerisinde karşılığı bulunmadığının altı çizilirken, hat için yardımda bulunacak Erbaalı tüccarların isimlerini içeren bir defter gönderilmesi istenmektedir. Defterde yapılacak yardımın Frank ya da kuruş cinsinden ayırımının net olarak belirtilmesinin önemine işaret edilmektedir Ayrıca Niksar hattı üzerinde durmanın gereği

olmadığı belirtilmiştir⁷⁵. Bu belge Niksar hattının 1890'a gelindiğinde gündemden çıkarılıp Erbaa için farklı alternatiflerin denendiğini delillendirmesi bakımından önemlidir. Bu hususta başka bir delil Sivas Vilayetinden Şura-yı Devlet'e gönderilen tezkeredir. Sivas Vilayeti Mektûbî Kaleminden çıkan ve 10 numarayla Şûrâ-yı Devlet'e yazılan tezkerede Erbaa kazasından Niksar yoluyla Tokat'a açılması tasarlanmış olan telgraf hattı için adı geçen hattın yalnız Erbaa'dan Tokat'a kadar bağlanması durumunda gerçekleşeceğini Tokat Mutasarrıflığı tarafından anlaşıldığını ve hazırlıkların ona göre yapıldığını belirtmektedir. Bu konuda Mutasarrıflığın hazırladığı yeni mazbata ve eklerinin yollandığını söylemektedir (5 Zilhicce [1]307/23 Temmuz 1890)⁷⁶. Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 28 Muharrem [1]308/13 Eylül 1890 tarihli tezkereden Erbaa kasabasının İslam ve Hıristiyan ahalisi vekillerinin 11 Ağustos [1]306/23 Ağustos 1890 tarihinde Tokat-Erbaa hattı konusunda isteklerini tekrar bildirip bu konuda Sadaretin görüşünü sordukları anlaşılmaktadır⁷⁷.

V.III. Hat İçin Devreye Asker Makamların Girmesi

Erbaa'nın 1890'da tek başına bir hat açtırma teşebbüsünün de atıl kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte 1892'de büyük olasılıkla Karadeniz'in iç bölgelerinde güvenlik nedeniyle bir kısım merkezlere hat açılması gündeme geldiğinde söz konusu hatlar içerisinde tekrar Niksar-Erbaa-Tokat hattı gündeme gelmiştir. Umum Erkan-ı Harbiye Dairesi Dördüncü Şubeye 24 Rebi'ül-evvel (1)310/16 Ekim 1892 tarihinde Serasker tarafından yollanan yazı Amasya sancağında Ladik, Havza, Vezirköprü ve Gümüşhacıköy; Tokat sancağına bağlı Erbaa kaza merkezlerinde telgraf hattı kurulmasına ilişkindir⁷⁸. Söz konusu yazıda adı geçen yerlerde birer telgraf hattı açılması için daha önce masraflarının mahallince taahhüt altına alındığı dile getirilmektedir. Aynı yazıda bu konuda hükümet ve idare organları arasında çok sayıda haberleşme gerçekleştirildiği ve Erbaa kazasında ahalinin kendi imkânlarıyla yeni ve eksiksiz bir telgrafhane inşa ettiğinin altı çizilmektedir. Yazı bu bilgileri sıraladıktan sonra hem yukarıda adı geçen yerlere hem de Sivas'ın Kangal köyüyle Şiran, Kelkit ve Divriği kazalarına; Ağın nahiyesine birer telgraf hattının çekilmesinin ve Niksar kazası telgrafının da Tokat'a bağlanmasının önemli olduğundan Müşiriyetin bu hatların açılmasını önemli gördüğüne işaret etmiştir⁷⁹. Posta ve Telgraf Nezareti'ne konuyla ilgili gönderilen tezkerede bu hatların açılmasının askeri haberleşme için gerekli olacağı dile getirilmiştir⁸⁰.

Askeri makamlar konuya el atmış olsa da Posta ve Telgraf idaresinin bu hatları ertelemekteki ekonomik gerekçeler varlığını sürdürmekteydi. Burada idare, bir defalık masraflardan ziyade memur ve hat bakımı gibi sürekli masrafların yaratacağı yükten kaçınmaktaydı. Şöyle ki Posta ve Telgraf Meclisinin 1386 sayılı kararı Seraskerliğin talep ettiği hatlarla ilgili Mühendis Kaleminden düzenlenen harita ile altı kıta keşif-nameden anlaşıldığı üzere adı geçen hatlara gerekli olan eşya pahasıyla diğer masraflar için 27439 Frank 10 santimle 255036 kuruş ahali tarafından taahhüt olursa bile maaşlar ve daimi masraflar için 1935 Frank ile 153580 kuruşa bütçede karşılık olmadığı için bu hatların ertelenmesi yönündedir. Bu kararın gerekçelerinden biri de bu hatlardan elde edilecek gelirin ödenecek maaş ve masrafların 1/3'ü derecesine bile ulaşamayacağı mahalleri başmüdürlüklerinden

⁷⁵ BOA, ŞD. 1790/27, 11 Mart 1895 (1312.N.14).

⁷⁶ BOA, ŞD. 1790/27, 11 Mart 1895 (1312.N.14).

⁷⁷ BOA, DH. MKT. (Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi) 1760/85, 13 Eylül 1890 (1308.M.28).

⁷⁸ Amasya'daki merkezlere telgraf açılması da en az Tokat-Erbaa-Niksar hattı gibi oldukça zor olmuş; söz konusu merkezlere hat çekilmesi uzun seneler almıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Edip Uzunel, *Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde Amasya Sancağı (Sosyal, Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2017, s. 302-311.

⁷⁹ BOA, BEO. 252/18836, s. 3-1, 16 Ekim 1892 (1310.RA.24).

⁸⁰ BOA, BEO. 93/6956, 23 Ekim 1892 (1310.R.1).

sorularak alınan cevaplardan ve vakanın araştırılmasından anlaşılmış olmasıdır (19 Zilhicce sene 1310/ 21 Haziran 1309/4 Temmuz 1893)⁸¹. Seraskerlik makamına 25 Temmuz (1)309/6 Ağustos 1893'te müsteşar tarafından gönderilen yazı ile bu kararın 4. Ordu Müşirliğine iletilmesi belirtilmiştir⁸².

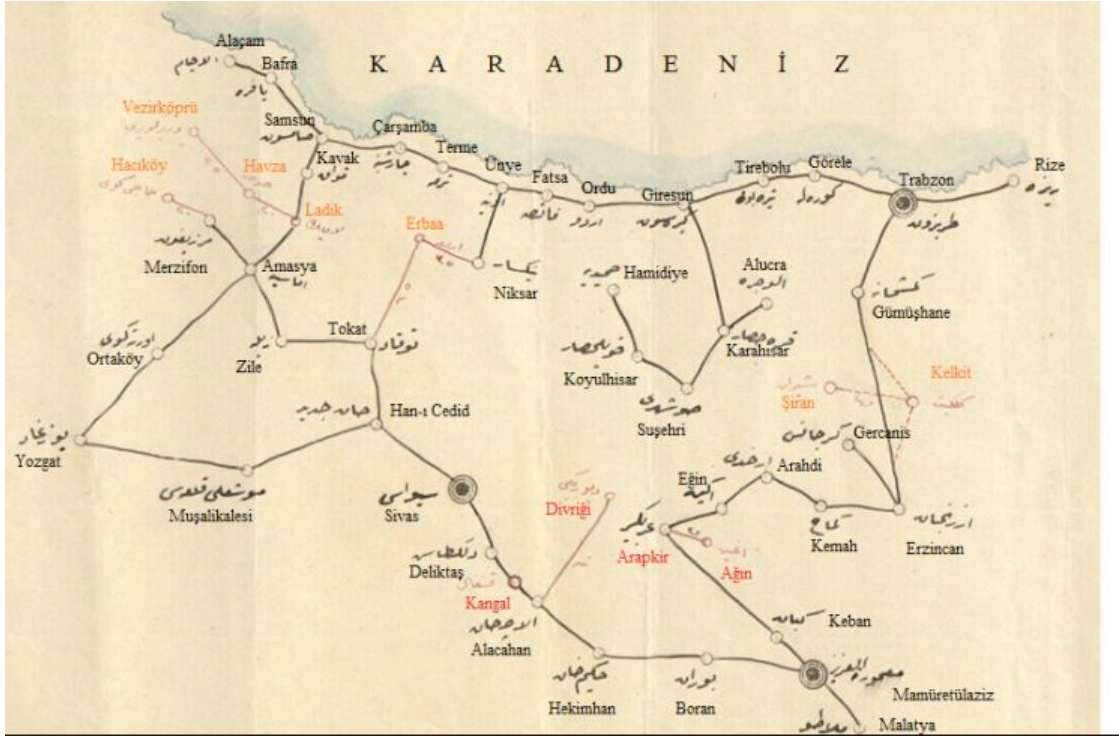
Seraskerliğin talebi üzerine yeni raporlar ve pusulalar hazırlanmıştır. Seraskerliğin açılmasını istediği yeni hatları gösteren bir haritada çizilmiştir (Bk. Harita 3). 23 Muharrem 1311/6 Ağustos 1893 numaralı dosyada yer alan belgeler Merzifon-Hacıköy, Gümüşhane-Kelkit-Şiran, Arapgir-Ağın, Niksar-Erbaa-Tokat arası hatlar için Posta ve Telgraf Nezareti Mühendis Kalemî tarafından hazırlanan keşif pusulalarından ibarettir. Niksar, Erbaa'da telgrafhane inşası gideri olmasa da diğerlerinde 10000 kuruş telgrafhane inşa masrafı bulunmaktadır. Bu pusulalara göre bu hatların mesafesi ve muhtemel direk sayıları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Bu tablo incelendiğinde aynı anda telgraf hattı talebinde bulunan merkezler içerisinde en uzun hat Niksar-Erbaa-Tokat hattı olup hat için 1400 direğe ihtiyaç bulunmaktadır. Mesafe ve direk sayıları dikkate alındığında iki direk arası ortalama mesafenin 64,285 mt. olduğu görülmektedir. Diğer hatlarda bu mesafe 71,42 mt.'ye çıkmaktadır.

Hat Adı	Mesafe (kilometre)	Mesafe (metre)	Kullanılacak direk (adet)	İki direk arası tahmini mesafe (metre)
Niksar-Erbaa-Tokat	90	90000	1400	64,285
Ladik-Havza-Vezirköprü	45	45000	630	71,42
Merzifon-Hacıköy	20	20000	280	71,42
Alacahan-Divriği (+Alacahan-Kangal yenileme)	60	60000	840	71,42
Kelkit-Şiran	40	40000	560	71,42
Arapkir-Ağın	20	20000	280	71,42

Kaynak: BOA, BEO, 252/18836, 8-1; 9-1; 10-1; 11-1.

⁸¹ BOA, BEO, 252/18836, s. 4-1, 4 Temmuz 1893 (1310.Z.19/21 Haziran 1309). *Posta ve Telgraf Nezareti Mektubi Kalemî 31 numaralı yazı* Askerî açıdan haberleşmenin sürdürülmesi için ismi yazılı mahallere telgraf hattı ulaştırılması; Niksar hattının Tokat sancağına bağlanması hakkında sadarete ulaşan tezkerenin gereği olarak 143 numara ve 10 Teşrin-i Evvel sene 308 /22 Ekim 1892 tarihli Sadarettten gelen tezkeredir. Adı geçen mahalle hat bağlanması için gerekli eşya ve diğer masraflar ahali tarafından taahhüt verilecek olsa bile memur maaşları gibi daimi masraf olarak sarfi gereken meblağın bütçe içerisinde karşılığı olmadığı gibi Nezaret veznesi müsait olmadığından bunların da bazı benzerleri hakkındaki karar eklenerek şimdilik hatların birleştirilmesinden kaçınılması hususunda Telgraf ve Posta Nezareti İdare Meclisinden çıkan mazbata ve diğer ekleri içermektedir (15 Muharrem sene 311/29 Temmuz 1893).

⁸² BOA, BEO, 252/18836, s. 1-1, 6 Ağustos 1893 (25 Temmuz 1309).

Harita 3. 1892’de Trabzon ve Sivas Vilayetlerinde Telgraf Bekleyen Merkezler

Posta ve Telgraf Nezareti Mühendis Kalemi 84 adetli keşif pusulası Niksar-Erbaa-Tokat hattı ve bu hattın masraflarına ilişkindir. Niksar’dan 35 km. uzakta Erbaa’ya ve Erbaa’dan 65 km. mesafede bulunan Tokat’a kadar birleştirilmesi düşünülen ve inşa edilecek hat için gerekli eşya vs.nin içinde yer aldığı bir keşif pusulasıdır (23 Teşrin-i Sâni sene 308/5 Aralık 1892). Bu pusulaya göre Masârif-i Te’sîsiye başlığında verilen hattın kuruluş masrafları içerisinde 4 ve 2 mm. kalınlıklarında demir teller, lehim, nişadır tuzu, bant kağıdı, Mors makinesi, laklanşe takımı, çavuş takımı, hamız, ince ve kalın lastikli teller bulunuyordu. Çeşitli ağırlık, uzunluk ve adette olan bu eşyaların maliyeti temin ücreti ve gümrük vergisiyle beraber 7639 Frank 25 santimi bulmaktaydı.

Kuruluş Masrafı

Eşyanın Cinsi	Toplam miktar	Birim Ücreti	Frank	Santim
4 mm.lik demir tel	10000 kg.	0,32 Frank	3200	0
2 mm.lik demir tel	20 kg.	0,40 Frank	8	0
Lehim	30 kg.	3 Frank	90	0
Nişadır tuzu	10 kg.	1 Frank	10	0
Band kağıdı	20 kg.	1 Frank	20	0
Mükemmel Mors Makinesi	4 adet	380 Frank	1520	0
Küçük Model Osmanlı İzolatörü	1500 adet	1,15 Frank	1720	0
Laklanşe Takımı	50 adet	3 Frank	150	0
Çavuş Takımı	4 adet	65 Frank	260	0
Hamız	5 şişe	7 Frank	35	0
İnce lastikli tel	30 mt.	0,45 Frank	13	50
Kalın lastikli tel	15 mt.	0,85 Frank	12	75
Ara Toplam			7044	25

Temin ücreti (% 0,5)	35	0
Gümrük resmi (% 8)	560	0
Toplam	7639	25

Kaynak: BOA, BEO, 252/18836, 8-1.

Bu kuruluş masrafları içerisinde temin edilen eşyanın nakliyesi ve diğer masraflar da ayrı bir kalemden toplanmaktaydı. Pusulada belirtildiğine göre eşyalar İstanbul'dan Ünye'ye deniz, Ünye'den Niksar'a kara yoluyla nakledilecekti. Hat için gereken 1400 ahşap direğin her biri 30 kuruştan satın alınacak, dikilmesi için 10 kuruş harcanacaktı. Eşyanın inşaat mahallinde dağıtılması için de bir bütçe düşünülmüştü. Son olarak açılacak telgraf merkezinin mefruşatı için de bir bedel öngörülmüştü. Bütün bunların toplamı 62913 kuruş tutarındaydı.

Nakliye ve Diğer Masraf

İş Adı	Kuruş
İstanbul'dan Ünye'ye kadar 12540 kilogram eşyanın deniz yoluyla nakliyesine	1893
Ünye'den Niksar'a kadar 12540 kilogram eşyanın kara yoluyla nakliyesine	1800
Her biri 30 guruştan 1400 adet ahşap direk satın alınmasına	42000
Her biri 10 kuruştan 1400 adet ahşap direğin dikilmesine	14000
Eşyanın inşaat mahallinde dağıtılmasına	1500
Merkezin teşrif masrafına	1000
Toplam	62193

Kaynak: BOA, BEO, 252/18836, 8-1.

Böyle bir telgraf hattı açılması durumunda bir sene içerisinde olağan bazı masraflar da ortaya çıkacaktı. Bunlar ilgili pusulada daimi masraflar başlığında verilmişti. Olağan masraflar olarak yenilenmesi gereken eşya, hattın tamiri, merkezin küçük giderleri ve merkezin basılı evrak ihtiyacı vardı. Bunların yıllık tutarı 455 Frank ve 7000 kuruş ederindeydi.

Bir Senelik Olağan Masraflar

İş Adı	Frank	Kuruş
Yenilenmesi lazım gelen, Avrupa'dan celp olunacak eşya pahasına	455	0
Hattın tamirine	0	5600
Merkezin küçük giderlerine	0	1000
Merkezin basılı evrakına	0	400
Toplam	455	7000

Kaynak: BOA, BEO, 252/18836, 8-1.

Daimi masraflar içerisinde bir memur, dört çavuş ve bir muvassıla ödenecek aylık maaş da belirtilmişti. Memur maaşı 500, çavuş maaşı 300 ve muvassıl maaşı 200 kuruş olarak yazılmıştı. Bu maaşların aylık toplamı 1900, yıllık toplamı ise 22800 kuruştur.

Maaşlar

Maaş	Kuruş
1 memur maaşına	500
4 çavuş maaşına	1200
1 muvassıl maaşına	200
Aylık maaş toplamı	1900
Senelik maaş toplamı	22800

Kaynak: BOA, BEO, 252/18836, 8-1.

1894'te Niksar-Erbaa-Tokat hattı için gerekli meblağın karşılanması için çabalar olmuştur. Hatta sadrazam bu konuda gerekli iznin verilmesini bildirmiştir. Umur-ı Dahiliye Nazırının imzasını taşıyan Bâbıali Daire-i Umur-ı Dâhiliye Mektûbî Kaleminden 64974 numara ve 2163 adetle çıkan tezkere sadarete gönderilmiştir. Hattın maaş ve daimi masrafı olan 450 Frank ile 22800 kuruşun bütçeden düzenlenmesi hakkında Telgraf ve Posta Nezaretinden alınan 28 Ağustos [1]310/9 Eylül 1894 tarih ve 152 numaralı tezkere ekiyle birlikte sunulup gereğinin yapılması için Sadareten izin istenmiştir (18 Rebiü'l-evvel [1]312/19 Eylül 1894)⁸³. Bu husus Telgraf ve Posta Nazırı imzasını taşıyan Telgraf ve Posta Nezareti Mektubi kaleminden çıkan adet 152 ve 9 Rebiü'l-evvel [1]312/10 Eylül 1894 tarihli tezkere ile Dahiliye Nezaretine iletilmiştir⁸⁴. 29 Cemaziye'l-evvel 1312/28 Kasım 1894 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen tezkereyle de Tokat'tan Erbaa'ya kadar bağlanacak telgraf hattının daimi masrafları için Nezaretin izin vermesi istenmiştir. Tezkere, 19 Teşrin-i Sani [1]310/1 Aralık 1894'te ilgililerine ulaştırılmıştır⁸⁵.

1895 senesine gelindiğinde bütçeden kaynaklı pürüzlerin büyük ölçüde ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Posta ve Telgraf Nezareti Meclisi Adet 287 tezkerede Sivas Vilayetinden gelen 153 numara ve 23 Haziran [1]309/5 Temmuz 1893 tarihli telgraf-namede Tokat'tan Erbaa'ya birleştirilmesi irade-i seniye gereği olan telgraf hattı için Avrupa'dan satın alınması ve celbi lâzım gelen telgraf eşyası bedeliyle kuruluş masrafları olan toplam 4400 Frank 60 santim ahali tarafından yardım yoluyla verildiği ve direk bedeliyle dikilmesi masrafı ahaliye yüklendiği beyanıyla hattın hızla yapılması gereği bildirilmiştir. Bu şekilde cereyan eden haberleşme ve muameleye karşın söz konusu meblağın poliçesi gelerek tamamen vezneye teslim edildiği ve hattın yıllık tamir, güçlendirme, çeşitli masrafı ve matbu evrak bedeli olarak 450 Frank ile 7000 ve aylık 500 kuruşla bir memur ve 300'er kuruşla dört çavuş ve 200 kuruşla da bir müvezzi maaşı olarak 22800 kuruşun yıllık olmak üzere harcanması gerekli olup anılan daimi masraf ve maaşın [1]309/1892 senesi bütçesinde dâhil bulunduğu anlaşılmış olduğundan hattın açılması, maaş ve diğer masrafların bütçede düzenlenmesi ve izin verilmesi kararlaştırılmıştır (13 Safer [1]311/16 Ağustos 1895)⁸⁶. Belgenin 1895 tarihli belgeler arasında bulunmasına rağmen 1892-93 yılına ait olması daha önceki girişimlerde bürokratik yavaşlığın hattı yavaşlattığı ve ertelediği sonucunu doğurmaktadır.

Erbaa'nın yılan hikâyesine dönen ve yıllar alan mutasarrıflık merkezi Tokat'a bir telgraf hattıyla bağlanma isteği bir dönem Sivas Valiliği yapan ve şehirde bayındırlık ve yol faaliyetleriyle öne çıkan Halil Rıfat Paşa'nın 1895'te sadrazamlık makamına getirilmesiyle cevap bulmuştur. Sadrazamın Padişah İkinci Abdülhamid'e gönderdiği 16 Receb 1313/2 Ocak 1896 tarihli tezkere bu durumu kanıtlamaktadır. Adı geçen tezkerede Erbaa ile Niksar arasında bilhassa askeri haberleşme için gerekli olan ve masrafı ahali tarafından verilmek üzere bir telgraf hattı bağlanmasının Seraskerlik tarafından talep edildiği belirtilmiştir. Hattın inşası için eşya pahasıyla diğer kuruluş masrafları olarak 2635 Frank 20 santimle 18870 kuruşun bir defalık ve hattın korunması için aylık 300'er kuruştan iki çavuş maaşı olarak 600 kuruşun aylık ve daimi olmak üzere harcanması lazım geldiği dile getirilmiştir. Diğer kalemlerin tamamlandığı vurgulanarak yalnız maaşın bütçeye ek olarak eklenmesi hususunun Telgraf ve Posta Nezaretine tebliği meselesi kalmıştır. Bu durumun çözülmesi için padişahın izni istenmiştir. Padişahın bu konudaki izni belgenin Serkatib Tahsin imzasını taşıyan derkenarından anlaşıldığına göre 20 Receb 1313/6 Ocak 1896'da çıkmıştır. Hattın açılması için

⁸³ BOA, ŞD. 2639/44, 18 Ekim 1894 (1312.R.17).

⁸⁴ BOA, ŞD. 2639/44, 18 Ekim 1894 (1312.R.17).

⁸⁵ BOA, BEO, 524/39235, 28 Kasım 1894 (1312.CA.29).

⁸⁶ BOA, ŞD. 2639/44, 18 Ekim 1894 (1312.R.17).

gerekenin yapılmasına dair bir der-kenarda belge içerisinde yer almıştır⁸⁷. Böylece 1887'de başlayan yoğun girişimler meyvesini vermiş; 1896 senesi itibarıyla Erbaa Osmanlı telgraf ağına dahil olmuştur. Erbaa Telgraf merkezinde yukarıdaki pusulalarda belirtilenin aksine yalnız bir memur tayin edildiği 1903 senesi itibarıyla anlaşılmaktadır. 1903'te Erbaa Telgraf Memuru olan Kamil Efendi 1907 senesinde hala bu görevdeydi (Bk. Ek-6).

1896 sonrası tamamlandığı düşünülen Erbaa Telgraf hattının Niksar'a uzatılıp uzatılmadığı hakkında belgeler ve haritalar tam olarak bilgi vermemektedir. Yalnız Niksar-Ünye arasında tel kırıklığı meselesinde bu hattın yapılmaya başlandığına dair bir belge vardır (Bk. Niksar'a Telgrafın Gelişi). Bu belgede Niksar-Erbaa hattı için bölgede bulunan Müşir Şakir Paşa'nın Niksar-Tokat telgraf hattının kurulmasıyla ilgilendiği ve İstanbul'dan hat için gereken eşyaların gönderildiği bilgisine rastlanmaktadır. Bu durum adı geçen tarihte hattın Niksar'a bağlandığını da göstermektedir.

VI. Sonuç ve Değerlendirme

Sivas Vilayet merkezi, İngilizlerin Londra-Hindistan arasında kuracağı hat üzerinde yer almış ve 1859 senesi gibi erken bir tarihte Osmanlı telgraf hattına dâhil olmuştur. Sivas Vilayetine bağlı Tokat kazası şehirdeki bakır endüstrisi ve şehrin politik önemi dikkate alınarak 1868 senesinde Sivas'a ulaşan bir hata sahip olmuştur. 1870'te Amasya'ya bağlı Zile kazası sancak merkezi Amasya ile bir hatla bağlanmıştır. 1873'te Canik Mutasarrıflığına bağlı Niksar, Ünye üzerinden sancak merkezi Canik'le telgraf bağlantısına kavuşmuştur. Amasya livası kazalarından Erbaa'nın telgraf bağlantısı ise sürekli gözden kaçmış ya da göz ardı edilmiştir.

1880'de Tokat'ın mutasarrıflık haline getirilip Amasya livasına bağlı Erbaa ve Zile ile Canik livasına bağlı Niksar'ın Tokat sancağı idaresine girmesi bu kazaların Tokat Merkez kazasıyla doğrudan telgraf bağlantısı kurmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu yönde ilk girişim Tokat-Zile hattının kurulması olmuş ve söz konusu hat 1880'de açılmıştır. Ne var ki Erbaa'da bir telgraf hattı kurulması uzun ve yorucu bir süreç sonunda gerçekleşmiştir.

Erbaa'ya bir telgraf merkezi açılması Niksar'la bir arada ele alınmıştır. Bütün projeler ve hesaplamalar bu duruma göre şekillendirilmiştir. Söz konusu hat için Tokat mutasarrıflığı ve Erbaalı yerel idareciler, halk isteklerini merkeze iletmeye başlamıştır. Birçok yerde olduğu gibi halk telgrafhane binası inşası, direk temini ve dikilmesine talip olmuş ve bu masrafı üstlenmiştir. Hatta hat açılmadan Erbaa'da bir telgraf binası yapılmıştır. Erbaa tüccarı ellerindeki iç borçlanma kuponlarını bina için vermişlerdir. Tokat-Çilkoru arası Tokat; Çilkoru-Erbaa arası Erbaa ve Erbaa-Niksar arası için Niksar ahalisi bahsedilen direk masrafını üstlenmeye razı olmuştur. Niksar için bu hat Ünye-Samsun-Amasya-Yozgat ve Sivas'ı dolaşan Tokat'a ulaşan ve epey bir mesafeyi kapsayan bir hat yerine daha kısa bir hat anlamına gelecekti. Zira 22 saat uzaklıktaki Niksar-Ünye hattında zaman zaman meydana gelen kablo kırıklıklarının tamiri gecikmekte ve iletişimde aksamalar meydana gelmekteydi. Öte yandan Niksar'dan çıkan bir telgrafın Tokat'a ulaşması için Ünye-Samsun-Amasya-Yozgat-Sivas'ı dolaşan bir hat üzerinden Tokat merkezine ulaşması iki merkezin iletişimini geciktirmekteydi. Erbaalılar ise ticari ve resmi açıdan en azından mutasarrıflık merkezi Tokat'la daha hızlı haberleşmek istemekteydi. Aslında sorun Erbaa'nın telgrafla küçülen dünyanın bir parçası olmak arzusuydu. Hat için 1887'de yoğunlaşan girişimler ancak 1896'da sona ermiştir. Sürecin bu kadar uzaması bazı faktörlere dayanmaktadır: Bunlardan ilki Erbaa-Tokat hattının tek başına bir konu olmayıp Sivas ve Trabzon vilayetlerindeki bazı livalardaki ara hatlarla bir bütün olarak ele alınmasıdır. Bu durum hiç şüphesiz toplamda devlete büyük yük

⁸⁷ BOA, BEO. 727/54478, 9 Ocak 1896 (1313.B.23).

getirmektedir. Buna bütün Osmanlı coğrafyasındaki telgraf istekleri eklendiğinde devletin bütçesinden çıkan rakamın daha büyük olacağı aşıkardır. Haliyle devlet önceliği birinci derecede hatlara vermekte, Erbaa gibi iki ya da üçüncü derecede hatları geri plana atmaktadır. Devlet bu konuda vatandaşını üzmemekte, telgraf hattı için fizibilite çalışmalarını yapmakta ancak bütçe yetersizliğini gerekçe göstererek bu gibi hatların açılmasını sürekli ertelemektedir. Buna bir de devlet içerisindeki hiyerarşik yapı, Telgraf ve Posta Nezaretinin bağımsız bir yapıya sahip olmaması, Dahiliye Nezaretine bağlı hareket etmesi, belirli konularda Maliye Nezaretine danışılması zorunluluğu, Şura-yı Devletin konuyu görüşüp değerlendirmesi gibi bürokratik karmaşa işin uzamasının bir diğer önemli nedeni gibi durmaktadır. Devletin bu gibi hatlarda yavaşlığı biraz da buralara açılacak telgrafhanelerin gelirlerinin giderlerini karşılamayacağına olan inançtır.

Bu kadar geciken Erbaa-Tokat hattının 1896'da açılma kararına etki eden iki konu göze çarpmaktadır. Birincisi bu tarihte bir dönem Sivas Valiliği yapan Halil Rıfat Paşa'nın sadrazam olması ve konuyla yakından ilgilenmesidir. Bir ikinci konu olarak 4. Ordunun konuya yaklaşımıdır. Belgelerde açıkça belirtilmese de 1894-1899 arasında Tokat ve çevresinde Ermeni faaliyetlerinin çoğalması ve bu güvenlik meselesinin Erbaa'ya telgraf hattının kurulmasını hızlandırmış olabileceği ihtimalidir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Meclis-i Vala

Sadaret Mektubi Kalemî Mühimme Evrakı

İrade Dahiliye

Bab-ı Ali Evrak Odası

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî

Vilayet Salnameleri

Trabzon 1286/1869; 1287/1870; 1296/1879.

Sivas 1287/1870; 1288/1871; 1289/1872; 1292/1875; 1293/1876; 1298/1880; 1300/1882; 1301/1883; 1302/1884; 1304; 1886; 1306/1888; 1308/1890; 1321/1903; 1325/1907.

Düstur, Tertip I, C.2.

Araştırma Eserleri

AÇIKEL, Ali, "Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880-1907)" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 2, Temmuz 2004, s. 331-359.

AÇIKEL, Ali-Mehmet Mercan, "Niksar Kazasının İdari Durumu ve Nüfus Yapısının Dini ve Etnik Açından Analizi (1880-1916)", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, 2002, s. 235-257.

AHBAB, Yakub, "İletişimde Yeni Dönem: Üsküp'te Telgraf", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 13, S. 25-26, 2014, s. 83-97.

AKBULUT, Uğur, "Suriye'ye İlk Telgraf Hatlarının Çekilmesi", *History Studies*, C. 2, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s. 1-11.

- AKTAŞ, Esat, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2009.
- ALTINDAL, Bekir, *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolculuk*, İstanbul 2011.
- ALTUN, Esin, *Doğu Anadolu Bölgesi'ne İlk Telgraf Hatlarının Çekilmesi*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2011.
- Ana Britanica*, "Telgraf", C. 20, Ana Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 507-508.
- ATA, Bahri, *The Transfer of Telegraphy Technology to the Ottoman Empire in the XIXth Century*, (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996.
- BEZAZ, Yurda Güven, *Haberleşme ve Tarihçesi*, Türkiye Haber İş Sendikası Yayını, Ankara 2006.
- Büyük Larousse*, "Telgraf", C. 22, Milliyet Yayını, İstanbul 1986, s. 11389-90.
- CUINET, Vital, *La Turquie D'Asie Géographique, Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de L'Asie-mineure*, C. 1, Paris 1892.
- ÇAKILCI, Diren, "Kıbrıs'a Telgrafın Gelişi: Lazkiye-Agios Theodoros Denizaltı Telgraf Hattı", *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Uluslararası Sempozyumu (9-11 Ekim 2015) Bildiriler*, Bağcılar Belediyesi Yayını, İstanbul 2016, s. 526-536.
- ÇAKILCI, Diren, "Kıbrıs'ta Osmanlı Telgraf İşletmesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 62, 2015/2, s. 65-90.
- ÇAKILCI, Diren, "Osmanlı Devleti'nde Uluslararası Telgraf İşbirliği: Sicilyateyn/İtalya Örneği", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 13, S. 25-26, 2014, s. 51-81.
- ÇAKILCI, Diren, "Osmanlı-Avrupa Telgraf Hatlarında Sırbistan Emareti'nin Rolü", *OTAM*, S. 34, Güz 2013, s. 59-81.
- ÇAKILCI, Diren, *Rumeli Telgraf Hatları (1854-1876)*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2015.
- DAVISON, Roderic H., "Osmanlı İmparatorluğu'na Elektrikli Telgrafın Girişi" Çev: Durdu Mehmet Burak, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 14, Ankara 2003, s. 347-386.
- DAVISON, Roderic H., "The Advent of the Electric Telegraph in the Ottoman Empire", *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923*, University of Texas Press, Texas 1990, s. 133-165.
- DEMİR, Tanju, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)*, PTT Yayınları, Ankara 2006.
- DEMİR, Tanju, *Türkiye'de Posta ve Telgraf ve Telefon Örgütünün Tarihsel Gelişimi 1840-1920*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi), İzmir 2001.
- ERÇİN, Emine Mehveş, *19. Yüzyılda Erbaa Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

- ERSOY HACISALİHOĞLU, Neriman, “Kırım Savaşında Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi”, *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856) Bildiriler*, İstanbul Üniversitesi Tarih Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 2007, s. 119-130.
- GÖKOĞLU, A. Baha, *Batı ve Doğu’da Telgrafçılık Nasıl Doğdu?*, İstanbul 1935.
- HAMLEY, Cyrus, *Among the Turks*, New York 1876.
- KAÇAR, Mustafa, “Osmanlı Telgraf İşletmesi”, *Çağını Yakalayan Osmanlı*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA Yayını, İstanbul 1995, s. 45-120.
- KAÇAR, Mustafa, *Osmanlı Telgraf İşletmesi (1854-1871)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1984.
- KESKİN, Özkan-Ali Sönmez, “Telgraf’ın Osmanlı İmparatorluğu’nda Yayılması: Çanakkale Telgraf Hattı Örneği”, *OTAM*, S. 25, Bahar 2009, s. 67-81.
- KESKİN, Şekip, *Türk Posta Tarihi*, Ulusal Matbaa, Ankara 1942.
- KIVRIM, İsmail, *Taşova-Erbaa Yerleşme-Nüfus Ekonomi (15-16. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayını, İstanbul 2014.
- KUZUCU, Kemalettin, “Osmanlı Modernleşme Sürecinde İki Sivas Valisinin Raporlarının Karşılaştırılması ve Vilayetin Kentsel Dönüşümüne Etkileri”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri (21-25 Mayıs 2007)*, C. 1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Sivas 2007, s. 335-352.
- MERCAN, Mehmet, “Giresun Telgraf İdaresi ve Telgrafhane Binası (1869-1904)”, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09 -11 Ekim 2008) Bildiriler*, C. 1, Ankara 2009, s. 354-366.
- MERCAN, Mehmet, “Sivas Vilayeti’nin Teşkilî ve İdari Yapısı (1867-1920)”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri (21-25 Mayıs 2007)*, C. 1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Sivas 2007, s. 549-558.
- MERCAN, Mehmet, “Tokat’ın Mutasarrıflık Oluşuna Dair Bir Belge”, *Tokat Kültür Araştırma Dergisi*, S. 17, Aralık 2002, s. 5-13.
- OKAN, Ayşegül, *The Ottoman Postal and Telegraph Services in the Last Quarter of the Nineteenth Century*, (Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2003.
- OLGUN, Said, “Posta ve Telgraf Mektebi Talimatnamesi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 13, S. 25-26, 2014, 149-181.
- ÖZYÜREK, Yavuz, *16146 Numaralı Temettüat Defterine Göre Erbaa Kazası’na Bağlı Karayaka Nahiyesi’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankırı 2012.
- PTT Genel Müdürlüğü, *Geçmişten Günümüze Posta*, PTT Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2007.
- SERBESTOĞLU, İbrahim, *Bir Taşra Şehrinde Tanzimat ve Modernleşme Canik Sancağı 1863-1865*, Mengüceli Yayınları, Malatya 2015.

- SERBESTOĞLU, İbrahim-Abidin Temizer, “Amasya’ya Telgraf Hatlarının Çekilmesi”, *Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (8-10 Kasım 2016, Girne) Bildiri Kitabı*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 83-90.
- ŞAHİN, Mahmut Hazım, *Türkiye’de Yeri Değiştirilen Şehirlere Bir Örnek: Erbaa/Tokat*, (Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 2012.
- Şemseddin Sami, *Kâmusü'l-Âlam*, C. 4, İstanbul 1311/1884.
- TANRIKUT, Asaf, *Türkiye’de Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilatı ve Mevzuatı*, Efem Matbaacılık, Ankara 1984.
- TOKMAK, Esin, *Prizren’deki 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Kamu Yapılarının İncelenmesi ve Prizren Eski Posta ve Telgraf Binası İçin Koruma Önerisi*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012.
- TOPTAŞ, Seyfi, *İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Osmanlı Posta ve Telgraf Teşkilatı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.
- TURAL, Erkan, “Osmanlı Posta Bürokrasisi 1908-1914”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 28, S. 46, 2009, s. 205-230.
- UZUNDAL, Edip, *Sultan II. Abdülhamid Dönemi’nde Amasya Sancağı (Sosyal, Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2017.
- WOODS, Robert O., “Makine Tarihi: Dünyayı Küçülten Bir Telgraf Hattı-A Cable to Shrink the Earth”, çev. Yeliz Demir, *Mühendis ve Makina*, C. 52, S. 615 (Nisan 2011), s. 41-46.
- YAZICI, Nesimi, “Osmanlı Telgraf Fabrikası”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 22, Şubat 1983, s. 69-81.
- YAZICI, Nesimi, “Osmanlı Telgrafında Dil Konusu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 26, 1983, s. 751-764.
- YAZICI, Nesimi, “Tanzimatta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı”, *OTAM*, S. 3, 1992, s. 333-375.
- YAZICI, Nesimi, “Telgrafçılık Tarihine Bir Bakış ve Osmanlı Telgrafçılığının Başlaması (Türkiye’de İlk Telgrafı Abdülmecit Çekti)”, *Yıllarboyu Tarih*, S. 7, Temmuz 1981, s. 23-26.
- YAZICI, Nesimi, *Osmanlı Devleti’nde Posta Teşkilatı (Tanzimat Devri)*, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1981.
- YÜKSEL, Ahmet, “Suçluluk ve Suçsuzluk Arasında Osmanlı Telgraf Memurları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 33, 2014, s. 373-389.

Ek 1- Sivas Vilayeti Telgraf ve Posta İdaresi (1870-1876)

LİVA	KAZA	AÇIKLAMA	GÖREVLİ	1287/1870			1288/1871			1289/1872			1292-93/1875-76					
				M	GM	s.	M	GM	s.	M	GM	s.	M	GM	s.			
Sivas	Sivas		Müfettiş	0	1	45	0	1	45	0	0	45	1	0				
			Müfettiş-i İvedi	0	0		0	0		0	0		0	0				
			Müfettiş Muavini	0	0		1	0	45	1	0		0	0				
			Müfettişliğe Bağlı Telgraf Personeli	Ser-çavuş	0	0		0	0		2	0	84	0	0			
			Çavuş		0	0		0	0		15	0	84	0	0			
			Muvassıl-ı Mekatib		0	0		0	0		3	0	84	0	0			
						Telgraf Müdürü-Telgraf ve Posta Müdürü (1874-75)	1	0		1	0	45	1	0		1	0	
						Muhabere Memuru	0	0		0	0		2	1		3	1	
						Muhaberat-ı Ecnebiye Memuru	0	0		0	0		0	0		0	1	
						Posta Katibi	0	0		0	0		0	0		1	0	
Amasya	Amasya		Telgraf Müdürü	1	0		1	0		0	0	66	0	0				
			Telgraf ve Posta Müdürü	0	0		0	0		2	0		1	0				
			Muhabere Memuru	0	0		0	0		0	0		2	0				
	Mecidözü				Telgraf Memuru	0	0		0	0	1	0	72	1	0			
	Zile				Telgraf Memuru	0	0		0	0		0	1					
Merzifon				Telgraf Müdürü-Memuru (1875-76)	1	0		1	0		0	0		1	0			
Karahisar	Karahisar		Telgraf Müdürü	1	0		1	0		0	0	78	1	0				
			Telgraf ve Posta Müdürü	0	0		0	0		1	0		0	0				
			Muhabere Memuru	0	0		0	0		1	0		1	0				
	Giresun		Telgraf ve Posta Müdürü	0	0		0	0		0	0		1	0				
			Muhabere Memuru	0	0		0	0		0	0		1	0				
			Muhaberat-ı Ecnebiye Memuru	0	0		0	0		0	0		0	1				
	Tokat		Telgraf Müdürü	1	0		1	0		0	0		0	0				
	Sivas		Posta Müdürü	1	0	45	1	0	45	0	0		0	0				
	Amasya		Posta Müdürü	1	0		1	0		0	0		0	0				
	Tokat		Posta Müdürü	1	0		1	0		0	0		0	0				
	Toplam			8	1		9	1		29	1		15	4				

Ek 2-Sivas Vilayeti Telgraf ve Posta İdaresi (1880-1890)

Sivas Vilayeti Telgraf ve Posta İdaresi (1880-1890)																								
SANCAK	KAZA	GÖREVLİLER	1298/1880			1300/1882			1301/1883			1302/1884			1304/1886			1306/1888			1308/1890			
			M	GM	s.	M	GM	s.	M	GM	s.	M	GM	s.	M	GM	s.	M	GM	s.	M	GM	s.	
SIVAS	Sivas	Müfettiş	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		1	0	109-	
		Başmüdür	1	0		0	0	s. 67	0	0	s. 66	0	0	s. 353	0	0	s. 71	0	0	s. 122	0	0		
		Merkez Müdürü (1880-83)- Merkez Telgraf ve Posta Müdürü (1884)	1	0	s. 66	1	0		1	0		1	0		1	0		1	0					
		Başmüdür Katibi	1	0		0	0		0	0		0	0		0	0		0	0					
		Fransız Müdürü (1880)-Memuru (1882-83)-Muhabere Memuru (1884)	0	1		0	1		0	1		0	1		0	1		0	1				0	1
		Muhabere Memuru (1880-83)- Türkçe Muhabere Memuru (1884)	4	0		4	0		4	0		4	0		4	0		4	0				4	0
		Posta Katibi	1	0		1	0		1	0		1	0		1	0		1	0				1	0
	Koçgiri	Telgraf Memuru	0	1	s.83	1	0	s. 80	1	0	s. 82	1	0	s. 366	1	0	s. 79	1	0	s. 129	1	0	s. 12	
	Aziziye	Telgraf ve Posta Memuru-Telgraf Memuru (1890)	0	0		1	0	s. 83	1	0	s. 85	1	0	s. 368	1	0	s. 80	1	0	s. 131	1	0	s. 12.	
	Divriği	Posta Memuru	0	0		0	0		0	0		0	0		1	0	s. 83	0	0		0	0		
	Gürün	Telgraf Memuru	1	0	s. 90	1	0	s. 87	1	0	s. 89	1	0	s. 373	1	0	s. 85	0	0		0	0		
	Darende	Telgraf Memuru (1880-83)- Telgraf ve Posta Memuru (1884)	0	1	s. 92	1	0	s. 89	1	0	s. 91	1	0	s. 375			s. 86	1	0	s. 137	1	0	s. 12'	
		Muharrir (1886)-Telgraf Muvassıl Muharriri (1888)	0	0		0	0		0	0		0	0		1	0		1	0		0	0		
		Çavuş (1886)-Telgraf Çavuşu (1888)	0	0		0	0		0	0		0	0		1	0		0	1		0	0		
		Sürücü	0	0		0	0		0	0		0	0		1	0		0	0		0	0		
	Yıldızili	Telgraf Memuru	1	0	s. 94	1	0	s. 91	1	0	s. 93	1	0	s. 377	1	0	s. 88	1	0	s. 139	1	0	s. 13	
	Tonus	Telgraf Memuru	1	0	s. 96	1	0	s. 93	1	0	s. 95	1	0	s. 380	1	0	s. 90	1	0	s. 141	1	0	s. 13.	
	Hafik	Telgraf Çavuşu (1882)-Memuru (1883)-Telgraf ve Posta Memuru (1884)	0	0		1	0	s. 95	1	0	s. 96	1	0	s. 381	1	0	s. 91	1	0	s. 143			s. 13.	
AMASYA	Amasya	Telgraf ve Posta Müdürü (1880)- Telgraf Müdürü (1882-83)-Müdür (1884)	1	0	s. 102	1	0	s. 99	1	0	s. 101	1	0	s. 385	1	0	s. 94	1	0	s. 160			s. 15.	
		Telgraf Memuru	0	0		1	0		0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		
		Ser-muhabere Memuru- Başmuhabere Memuru (1890)	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		1	0		1	0		
		Muhabere Memuru-Başmuhabere refiki (1888-90)	2	0		1	0		2	0		2	0		2	0		1	0		1	0		

	Merzifon	Telgraf memuru(1880-86, 90)- Telgraf ve Posta Memuru (1888)	1	0	s.104	1	0	s. 103	1	0	s. 106	1	0	s. 391	1	0	s. 99	1	0	s. 164	1	0	s. 158
	Maden-i Sim	Posta Memuru (1888)-Telgraf Memuru (1890)	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		1	0	s. 167	1	0	s. 16
	Mecidözü	Telgraf Memuru (1880-83, 86, 88))-Telgraf ve Posta Memuru (1884)	1	0	s.118	1	0	s. 113	0	1	s. 117	1	0	s. 403	1	0	s. 110	1	0	s. 177	1	0	s. 17
	Havza	Posta Memuru (1888)-Telgraf Memuru (1890)	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		1	0	s. 179	1	0	s. 17.
TOKAT	Tokat	Telgraf ve Posta Müdürü	1	0	s. 124	1	0	s. 120	1	0	s. 124	1	0	s. 412	1	0	s. 117	1	0	s. 147	1	0	s. 14
		Başmuhabere Memuru	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		1	0		1	0	
		Muhabere Memuru-Başmuhabere refiki (1888-90)	1	0		1	0		1	0		1	0		2	0		1	0		2	0	
		Muvassıl	1	0		2	0		2	0		2	0		2	0		0	0		0	0	
		Hat Çavuşu	1	0		2	0		2	0		2	0		2	0		0	0		0	0	
		Şakird	1	0		1	0		1	0		1	0		1	0		0	0		0	0	
	Zile	Telgraf Memuru	1	0	s. 126	1	0	s. 126	1	0		1	0	s. 417	1	0	s. 121	1	0	s. 153	1	0	s. 14
		Çavuş	2	0		2	0		0	0		0	0		0	0	s. 125	0	0		0	0	
		Muvassıl	1	0		1	0		0	0		0	0		0	0		0	0		0	0	
	Niksar	Telgraf memuru	1	0	s.130	1	0	s. 130	1	0		1	0	s. 422	1	0		1	0	s. 155	1	0	s. 14
KARAHİSAR-I ŞARKİ	Karahisar-ı Şarki	Telgraf ve Posta Müdürü	1	0	s. 133	1	0	s. 133	1	0	s. 138	1	0	s. 426	1	0	s. 128	1	0	s. 182	1	0	s. 17
		Ser-muhabere Memuru (1888)- Başmuhabere Memuru (1890)	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		1	0		1	0	
		Muhabere memuru	1	0		1	0		1	0		1	0		1	0		0	0		0	0	
		Şakird	0	0		0	0		0	0		1	0		0	0		0	0		0	0	
	Suşehri	Telgraf Memuru	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		1	0	s. 185	1	0	s. 18
	Hamidiye	Telgraf Memuru	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		1	0	s. 188	1	0	s. 18
	Koyulhisar	Telgraf Memuru	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		1	0	s. 190	1	0	s. 18
	Toplam			28	3		32	1		28	2		30	1		33	1		30	2		31	1

Ek 3-Sivas Vilayeti Telgraf ve Posta İdaresi (1903-1907)

SANCAK	KAZA	BİRİM	GÖREVLİ	1321/1903		1325/1907	
				M	Sayfa	M	
SİVAS	SİVAS MERKEZ	Telgraf ve Posta Dairesi	Başmüdür	1	s. 64	1	s. 67
			Müfettiş	1		0	
			Müfettiş Muavini	1		2	
		Başmüdüriyet Kalemî	Tahrirat Katibi (1903)-Başkatip (1907)	1		1	
			Sandık Emîni	1		1	
			Muhasebe Katibi	1		1	
			Mukayyid	0		1	
		Merkez Müdüriyeti	Telgraf Merkez Müdürü (1903)-Posta ve Telgraf Müdürü (1907)	1		1	
			Lisan-ı Ecnebi Şefîdîjî	1		1	
			Ser-memur	1		0	
			Muhabere Memuru	9		1	
			Konak-ı Ali-i Vilayetpenahi Memuru	1		0	
			Posta Müdürü	1		1	
		Posta Kısmı (1903)-Kalemî (1907)	Posta Müdürü Muavini	1		0	
			Posta Memuru	0		1	
			Posta Katibi	1		1	
	Koçgiri		Telgraf ve Posta Müdürü (1903)-Memuru (1907)	1	s. 93	1	s. 115
	Aziziye		Telgraf ve Posta Memuru (1903)-Müdürü (1907)	1	s. 95	1	s. 106
	Divriği		Posta ve Telgraf Memuru (1903)-Müdürü (1907)	1	s. 97	1	s. 98
			Muhabere Memuru	1		1	
	Tonus		Telgraf ve Posta Müdürü	1	s. 99	0	
	Yenihan		Telgraf ve Posta Memuru	1	s. 101	1	s. 102
	Bünyad-ı Hamid		Telgraf ve Posta Müdürü	0		1	s. 104
	Hafik		Telgraf ve Posta Memuru	1	s. 105	1	s. 108
			Posta ve Telgraf Müdürü	0		1	s. 111
	Gürün		Telgraf ve Posta Memuru (1903)-Muhabere Memuru (1907)	1	s. 107	1	
			Telgraf Müdürü	0		1	s. 113
	Darende		Telgraf Memuru	1	s. 109	0	
			Telgraf Muvassıl-ı Muharrerat	1		1	
Kangal		Telgraf ve Posta Memuru	0		1	s. 118	
		Müdür	1	s. 116	1	s. 124	
AMASYA	AMASYA MERKEZ	Telgraf ve Postahane	Ser-muhabere Memuru	1		1	
			Muharebe Memuru	4		4	
			Muvassıl-ı Muharrerat	2		2	
			Zile Ciheti Hat Çavuşu	1		1	

			Yozgad Ciheti Hat Çavuşu	1		1	
			Ladik Ciheti Hat Çavuşu	1		1	
	Merzifon	Posta ve Telgraf Dairesi	Müdür	1	s. 119	1	s. 128
			Muhabere Memuru	1		1	
			Telgraf Çavuşu	1		1	
			Muvassıl-ı Muharrerat	1		1	
	Köprü		Telgraf ve Posta Müdürü	1	s. 122	1	s. 131
			Muhabere Memuru	1		1	
	Mecidözü		Telgraf Memuru	1	s. 124	1	s. 133
	Ladik		Telgraf Memuru	1	s. 127	1	s. 136
			Telgraf ve Posta Memuru	1	s. 130	1	s. 139
	Gümüşhacıköyü		Muhabere Memuru	1		0	
			Muvassıl-ı Muharrerat	1		1	
			Telgraf ve Posta Memuru	1	s. 132	1	s. 141
	Havza		Telgraf ve Muhabere Memuru	1		0	
			Müdür	1	s. 138	1	s. 146
	TOKAT MERKEZ	Telgraf ve Posta İdaresi	Muhabere Memuru	3		3	
	Niksar		Telgraf ve Posta Memuru (1903)- Müdürü (1907)	1	s. 142	1	s. 151
			Telgraf ve Posta Memuru (1903)- Müdürü (1907)	1	s. 145	1	s. 154
			Muhabere Memuru	1		1	
			Muvassıl-ı Muharrerat	0		1	
			Hat Çavuşu	0		2	
	Erbaa		Telgraf ve Posta Memuru	1	s. 146	1	s. 158
			Müdür	1	s. 152	Boş	s. 164
	KARAHİSAR-I ŞARKI MERKEZ	Telgraf ve Posta İdaresi	Muhabere Memuru	3		3	
			Muvassıl-ı Muharrerat	1		1	
			Telgraf Çavuşu	2		2	
	Hamidiye		Telgraf ve Posta Müdürü	1	s. 154	1	s. 166
			Telgraf Memuru Vekili (1903)- Memuru (1907)	1	s. 158	1	s. 170
	Koyulhisar		Muvassıl-ı Muharrerat	1		0	
			Telgraf Memuru	0		1	s. 167
	Alucra		Telgraf Memuru	0		1	s. 168
	Suşehri		Telgraf Memuru	0		1	s. 168
		Toplam		74		68	

Ek-4 Sivas Vilayeti Telgraf Tarifesi

Telgraf Ücreti Tarifesi (1289/1872) (s. 84)				
Sivas'tan vilayet içerisinde yer alan merkezlere 20 kelimesi 10 kuruştur.				
Sivas Vilayetinden Anadolu	Kuruş	Sivas vilâyetinden Rumeli	Kuruş	
Erzurum Vilayetine	15	Üsküdar Merkezine	35	s. 84

Ankara Vilayetine	15	Edirne Vilayetine	40	
Aydın Vilayetine	40	İşkod[ul]ra Vilayetine	60	
Bağdad Vilayetine	30	Bosna Vilayetine	60	
Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayetine	30	Selanik Vilayetine	50	
Halep Vilayetine	15	Tuna Vilayetine	50	
Hüdâvendigâr Vilayetine	30	Yanya Vilayetine	60	
Diyarbakir Vilayetine	15			
Suriye Vilayetine	30			
Trabzon Vilayetine	15			
Kastamonu Vilayetine	15			
Konya Vilayetine	15			

Ek-5 Sivas Vilayet Posta Dağıtımı

SİVAS VİLAYETİ İÇİNDE POSTA DAĞITIMI (1289/1872) (s. 85)		
Sivas'tan tatar, sürücü ve zabtiye aracılığıyla posta gönderilen mahaller		
Der-saadet ve Bağdat postaları ulaştırıldığı tatar ve sürücü aracılığıyla posta gönderilen mahaller	Zabtiye aracılığıyla ulaştırılan	Melhuzat (Bazı Açıklamalar)
Amasya	Kangal	Aziziye ve Gürün ve Darende kazalarına gönderilecek mektuplar Bağdad postasına dahil edilecek. Zabtiye ile Deliktaş'a ulaştırılıp oradan mahallerine ulaştırılır.
Tokat	Aziziye	
Yıldızlı	Gürün	
Divriği	Darende	
Karayün	Zara	Her Pazartesi günü zabtiye ile Zara'ya gönderilip oradan Tozanlı ve Karahisar-ı Şarki'ye ulaştırılır.
Kayalı	Tozanlı	
	Karahisar-ı Şarki	Cumaertesi günleri zabtiye-i mahsusa ile gönderilir.
	Tonus merkezi Akviran	
	Baharözü ile birlikte İlbeyi nahiyesi merkezi olan Söğüdcük	Pençsenbe günleri zabtiye-i mahsusa ile gönderilir.

Ek-6 Tokat Sancağı Telgraf Görevlileri (1870-1907)

Sene	Görevli	Tokat	Erbaa	Niksar	Zile
1870-71	Telgraf Md.	Halis Efendi	0	0	0
	Posta Md.	Kamil Efendi	0	0	0
1875-76	Telgraf ve Posta Md.	Haşim Efendi	0	0	0
	Telgraf Memuru	0	0	0	Agob Efendi
	Muhabere Mem.	Şükrü Efendi	0	0	0
1880	Telgraf ve Posta Müdürü	Haşim Efendi	0	0	0
	Muhabere Memuru	Mehmed Besim Efendi	0	0	0
	Telgraf Memuru	0	0	İsmail Efendi	Haşim Efendi
	Muvassıl	Mehmed Ağa	0	0	Yazılmamış
	Hat Çavuşu	Ömer Ağa	0	0	Mustafa Ağa
					Ali Ağa
Şakird	İbrahim Efendi	0	0	0	
1882	Telgraf ve Posta Müdürü	Mehmed Tevfik Efendi	0	0	0
	Muhabere Memuru	Hüseyin Hüsnü Efendi	0	0	0
	Telgraf Memuru	0	0	İsmail Efendi	Haşim Efendi
	Muvassıl	Mehmed Ağa	0	0	Yazılmamış
		Mustafa Ağa	0	0	0
	Hat Çavuşu	Ali Ağa	0	0	Mustafa Ağa
		Hasan Efendi	0	0	Ali Ağa
Şakird	İbrahim Efendi	0	0	0	
1883	Telgraf ve Posta Müdürü	Hacı Halil Efendi	0	0	0
	Muhabere Memuru	Yazılmamış	0	0	0
	Telgraf Memuru	0	0	İbrahim Efendi	Haşim Efendi
	Muvassıl	Ahmed Ağa	0	0	0
		Mustafa Ağa	0	0	0
	Hat Çavuşu	Ali Ağa	0	0	0
Hasan Ağa		0	0	0	
Şakird	İbrahim Efendi	0	0	0	
1884	Telgraf ve Posta Müdürü	Edhem Efendi	0	0	0
	Muhabere Memuru	İbrahim Efendi	0	0	0
	Telgraf Memuru	0	0	Edhem Efendi	Haşim Efendi
	Muvassıl	Ahmed Ağa	0	0	0
		Mustafa Ağa	0	0	0
	Hat Çavuşu	Ali Ağa	0	0	0
Hasan Ağa		0	0	0	
Şakird	Behçet Efendi	0	0	0	
1886	Telgraf ve Posta Müdürü	Edhem Efendi	0	0	0
	Muhabere Memuru	İbrahim Efendi	0	0	0
		Şevket Efendi	0	0	0
	Telgraf Memuru	0	0	Edhem Efendi	Haşim Efendi
	Muvassıl	Ahmed Ağa	0	0	0
Mustafa Ağa		0	0	0	

	Hat Çavuşu	Ali Ağa	0	0	0
		Hasan Ağa	0	0	0
	Şakird	Behçet Efendi	0	0	0
1888	Telgraf ve Posta Müdürü	İbrahim Edhem Efendi	0		
	Baş Muhabere Memuru	İbrahim Nadir Efendi	0		
	Muhabere Memuru	Zihni Efendi	0		
		Ahmed Hamdi Efendi	0		
	Telgraf Memuru	0	0	Edhem Efendi	Haşim Efendi
1890	Telgraf ve Posta Müdürü	İbrahim Edhem Efendi	0		
	Baş Muhabere Memuru	İbrahim Nadir Efendi	0		
	Muhabere Memuru	İbrahim Zihni Efendi	0		
		İzzet Efendi	0	0	0
	Telgraf Memuru	0	0	Edhem Efendi	Haşim Efendi
1903	Telgraf ve Posta Müdürü	Feyzi Efendi	0	0	0
	Muhabere Memuru	Süreyye Efendi	0	0	Hacı Mehmed Efendi
		Hamdi Efendi	0	0	0
		Faik Efendi	0	0	0
	Telgraf ve Posta Memuru	0	Kamil Efendi	İbrahim Edhem Efendi	Şükrü Efendi
1907	Telgraf ve Posta Müdürü	Edhem Efendi	0	Edhem Efendi	Haşim Efendi
	Muhabere Memuru	Halim Efendi			İbrahim Efendi
		Adil Efendi			
		Osman Efendi			
	Muvassıl-ı Muharrerat	0	0	0	Şerif Efendi
	Hat Çavuşu	0	0	0	Mustafa Ağa
		0	0	0	Mehmed Ağa
Telgraf ve Posta Memuru	0	Mehmed Kamil Efendi	0	0	